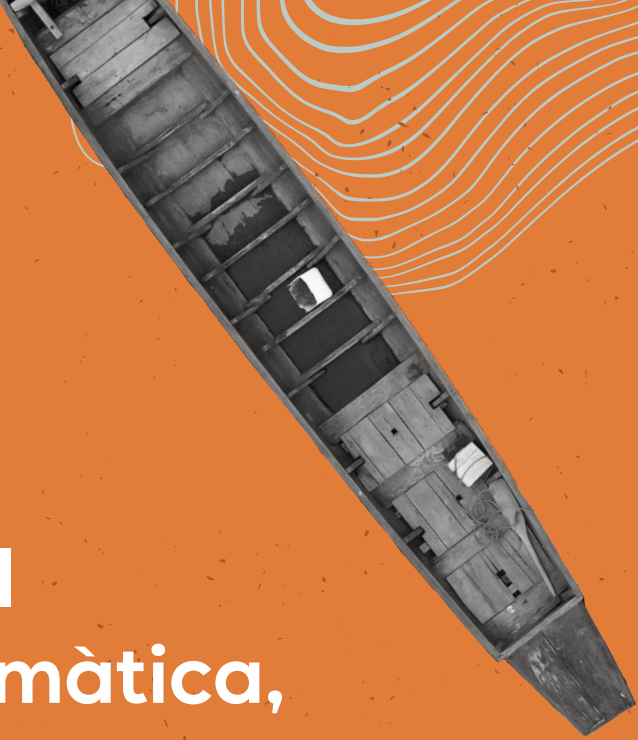

Una aproximació al paper de la crisi climàtica, l'acaparament pesquer i l'extractivisme en la expulsió de persones d'origen africà que habiten Barcelona

Estudi divulgatiu

Informe realitzat en el marc del projecte

“Emigra: Energia migrant pel clima”

Autoria:

Beatriz Felipe Pérez i Jaume Pujolràs Pomés,
CICrA Justícia Ambiental

Revisat per:

Alejandra Durán Castellanos, *CICrA Justícia Ambiental*
Marco Massetti, *Fundació Ficat*
Karolyna Núñez Grez, *La Tregua*
Laia Tarradas Mascarreras, *Associació Ecoserveis*

Data de publicació:

Desembre, 2023.

Agraïments:

Les entitats que formem part del projecte “Emigra: Energia migrant pel Clima” volem donar les gràcies a totes les persones que han contribuït i donat suport a les activitats, especialment a les persones que van participar tant en els qüestionaris, com als tallers i a la gravació de les càpsules. També estem molt agraïdes amb les companyes de la cooperativa La Tregua i de Mirada Colibrí per la seva col·laboració.

Disseny i maquetació:

Maryann Estrada, *Mirada Colibrí*

Cofinançat per:

El contingut d'aquest document és responsabilitat exclusiva de la seva i el seu autor i de les organitzacions promotores i no reflecteix necessàriament l'opinió del seu finançador.

Esta publicación se distribuye bajo licencia Creative Commons Atribución-NoComercial-CompartirIgual 4.0 Internacional:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.es>

Índex

Abreviatures

1. Introducció	1
2. Crisi climàtica, acaparament pesquer, extractivisme i mobilitat humana a l'Àfrica	5
3. Sequeres més freqüents i severes	13
3.1. Els impactes de les sequeres en la vida de les persones	14
3.2. Sequeres i mobilitat humana: els casos de Mali, Marroc i Congo	15
4. Acaparament pesquer	20
4.1. Conseqüències de l'acaparament pesquer a les costes de l'Àfrica Occidental	20
4.2. Menys pesca, més mobilitat: els casos de Ghana i Senegal	21
5. L'extractivisme	25
5.1. Què és l'extractivisme?	25
5.2. Mineria, extracció petroliera i desplaçament forçat: els casos de Ghana i Guinea	26
6. Reflexions finals	30
Bibliografia	32

Abreviatures

ACNUR: Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats
ASGM: *Artisanal and Small-Scale Gold Mining* (Mineria artesanal d'or a petita escala)
CEAR: Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat
CGB: *Compagnie des Bauxite Guinée* (Companyia de Bauxita Guineana)
DTM: *Displacement Tracking Matrix* (Matriu de seguiment de desplaçament)
FAO: *Food and agriculture Organization* (Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura)
HRW: *Human Rights Watch* (Vigilància dels drets humans)
IDESCAT: Institut d'Estadística de Catalunya
IDI: *Inclusive Development International* (Desenvolupament Internacional Inclusiu)
IDMC: *Internal Displacements Monitoring Centre* (Centre per al Monitoratge dels Desplaçaments Interns)
IFRC: *International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies* (Federació Internacional de Societats de la Creu Roja i de la Mitja Lluna Roja)
IPCC: *Intergovernmental Panel on Climate Change* (Grup Intergovernamental d'Experts sobre Canvi Climàtic)
MITERD: Ministeri per la Transició Ecològica i el Repte Demogràfic
NDC: *Nationally Determined Contribution* (Contribució Nacional Determinada)
OCCC: Observatori Català pel Canvi Climàtic
OIM: Organització Internacional per les Migracions
WMO: *World Meteorological Organization* (Organització Meteorològica Mundial)
ONU: Organització de les Nacions Unides
PNUD: Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament
SMB: *Société Minière de Boké* (Societat Minera de Boké)
UA: Unió Africana
UE: Unió Europea
UNESCO: *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura)
UNDRR: *United Nations Office for Disaster Risk Reduction* (Oficina de les Nacions Unides per la Reducció del Risc de Desastres)
USAID: *United States Agency for International Development* (Agència dels Estats Units para el Desenvolupament Internacional)

1. Introducció

Els efectes adversos de la crisi climàtica, com la sequera i l'elevació del nivell del mar, conviuen amb els impactes de l'acaparament pesquer, la construcció de macroprojectes, l'extracció i la sobreexplotació dels recursos naturals (hidrocarburs, metalls, minerals, etc.) que estan afectant les condicions d'habitabilitat de moltes regions al continent africà. Això s'ha intensificat encara més amb les necessitats de la Unió Europea per poder desenvolupar una transició energètica "verda" dependent de recursos energètics i materials "crítics".

Moltes persones, en aquests contextos, emprenen processos migratoris. Tot i que la majoria d'aquests moviments ocorren a l'interior dels països, també hi ha indicis que la destrucció dels hàbitats influeix, en conjunt amb altres factors socioeconòmics, en les mobilitats internacionals. Les vies de protecció, en aquests casos, són encara molt limitades i les persones afectades s'enfronten a múltiples violacions de drets humans.

La majoria de les mobilitats africanes tenen lloc dins del mateix continent, però, fins a quin punt la degradació ambiental influeix en els trasllats internacionals cap al nord global i concretament, cap a Barcelona? La present investigació vol fer els primers passos per avançar en els coneixements que es tenen sobre els possibles motius ambientals (tot i que d'origen antròpic) de la mobilitat internacional forçada de persones que marxen dels països africans seleccionats en aquest estudi (Congo, Ghana, Guinea, Mali, Marroc i el Senegal) i que habiten la ciutat de Barcelona en l'actualitat. La metodologia ha consistit en la realització de qüestionaris, tallers participatius i, principalment, la revisió de fonts secundàries.

Aquest estudi s'ha realitzat en el marc del projecte "Emigra: Energia Migrant pel Clima", en el que participen les entitats Ficat, Ecoserveis i CICrA Justícia Ambiental (encarregada de la redacció d'aquest estudi). Dues entitats més, La Tregua i Mirada Colibri, han donat suport en les tasques associades al projecte, que està cofinançat per l'Ajuntament de Barcelona en el marc de les Subvencions pel Clima 2022. El projecte busca contribuir al canvi cultural per a la transformació ecosocial afavorint espais de participació i d'intercanvi cultural en els quals el col·lectiu migrant en situació d'acollida a Barcelona expressi i doni a conèixer les seves experiències i coneixements amb un doble fi: (1) visibilitzar els factors climàtics i ambientals que indueixen moviments de població i (2) millorar les pràctiques de gestió energètica de les llars.

Objectiu

L'estudi té com a **objectiu** analitzar el paper que juguen els factors ambientals, especialment aquells relacionats amb els impactes del canvi climàtic (sequeres), l'acaparament pesquer i l'extractivisme, en els moviments forçats de població de caràcter internacional de les persones migrades d'origen africà que viuen a Barcelona.

Els **objectius específics** són:

- Analitzar les principals característiques del context socioambiental del lloc d'origen de persones que han migrat i habiten a Barcelona.
- Comprendre la importància dels factors ambientals com a detonants de moviments de població internacionals, concretament cap a Barcelona.
- Identificar les situacions de vulnerabilitat diferenciades per gènere i diferents grups de població en relació amb les migracions i la degradació ambiental.

Metodologia

La metodologia utilitzada en aquest estudi ha consistit en la realització de qüestionaris, tallers participatius i revisió de fonts secundàries.

- **Qüestionaris.** Es tracta d'un qüestionari preliminar dirigit a persones d'origen africà que habiten en la ciutat de Barcelona i que han migrat de manera forçada. Es va distribuir mitjançant els contactes de Ficat i per altres entitats afíns -Fundació Putxet, Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat (CEAR), Fundació Gune, etc.- amb la finalitat d'obtenir una aproximació a la percepció d'aquestes persones sobre la relació entre els factors ambientals i climàtics i els seus respectius processos migratoris. Els qüestionaris contenien 13 preguntes i es van compartir per diferents mitjans, com ara correu electrònic i altres canals de comunicació instantània (Whatsapp), però també en paper imprès. Es van rebre un total de 14 respostes (12 homes i 2 dones) de persones de diferents orígens, tal com es pot observar a la Taula 1.

País d'origen	Número de respostes
Marroc	3
Mali	3
República del Congo	2
República de Guinea (Guinea-Conakri)	2
Senegal	2
Ghana	1
Veneçuela	1
Total	14

Taula 1: Respostes al qüestionari. Font: Elaboració pròpia.

- **Tallers participatius.** Es van realitzar dos tallers participatius als quals, en un principi, es va convidar a assistir a les persones que haguessin omplert el qüestionari. La convocatòria es va obrir també a altres persones d'origen sudaharià que haguessin migrat de manera forçada i que habitessin a Barcelona. Els tallers, de 2,5 hores cadascun, es van realitzar els dies 8 i 15 de juliol de 2023 a l'Espai Jove Fontana (Barcelona) i van estar dinamitzats per La Tregua. En el primer taller van participar 3 persones (tots homes) i, en el segon 6 (tots homes). Dos dels tres participants que van assistir a la primera sessió, també van participar en la segona. Els països d'origen d'aquestes persones són els que es pot observar a la Taula 2.

País d'origen	Número de persones participants
Mali	2
República de Guinea (Guinea-Conakri)	2
Senegal	2
Ghana	1
Total	7

Taula 2: Participants als tallers. Font: Elaboració pròpia.

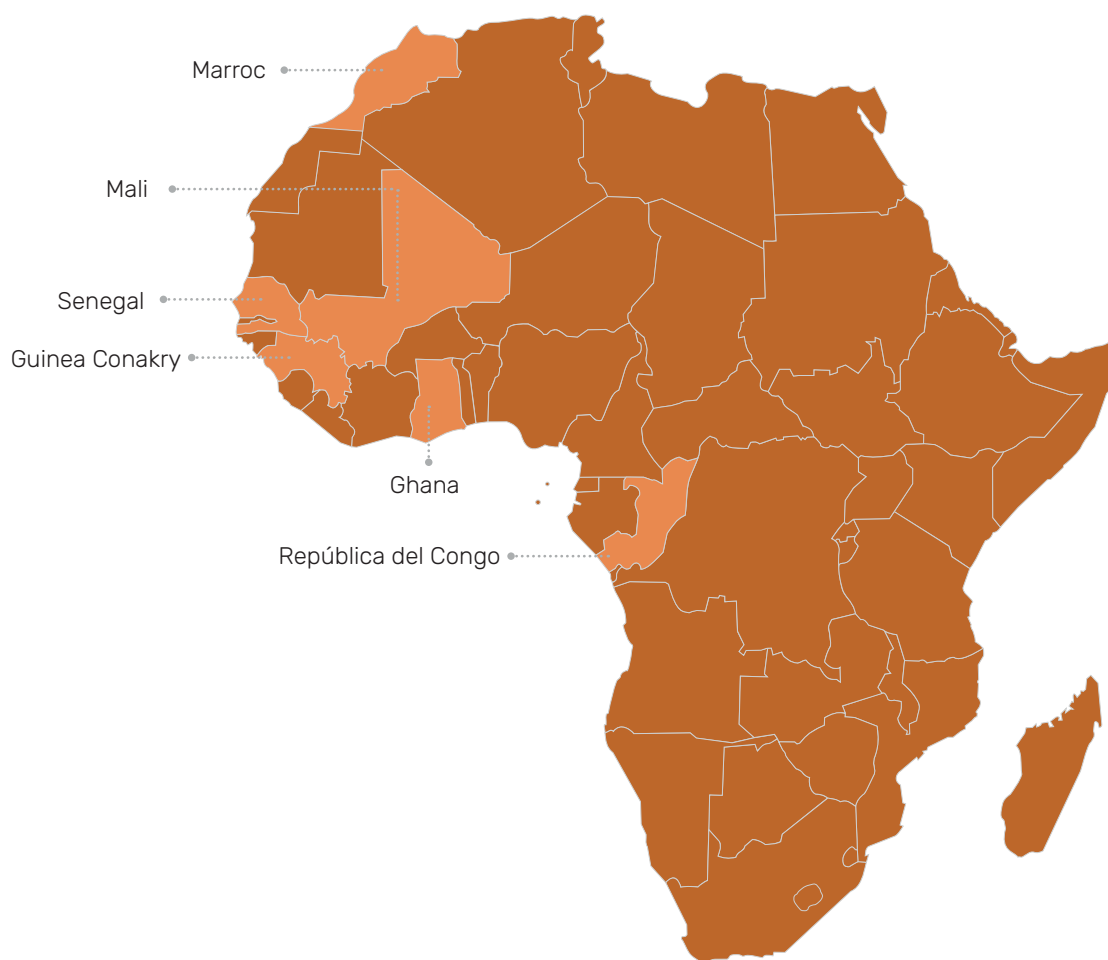
Imatge 1: Identificació de factors ambientals relacionats amb les migracions als tallers participatius.

Fotografia realitzada per Beatriz Felipe Pérez, 2023.

- **Revisió bibliogràfica:** Addicionalment, es va identificar, seleccionar i analitzar informació secundària extreta de bibliografia clau com llibres, articles científics, informes, etc.

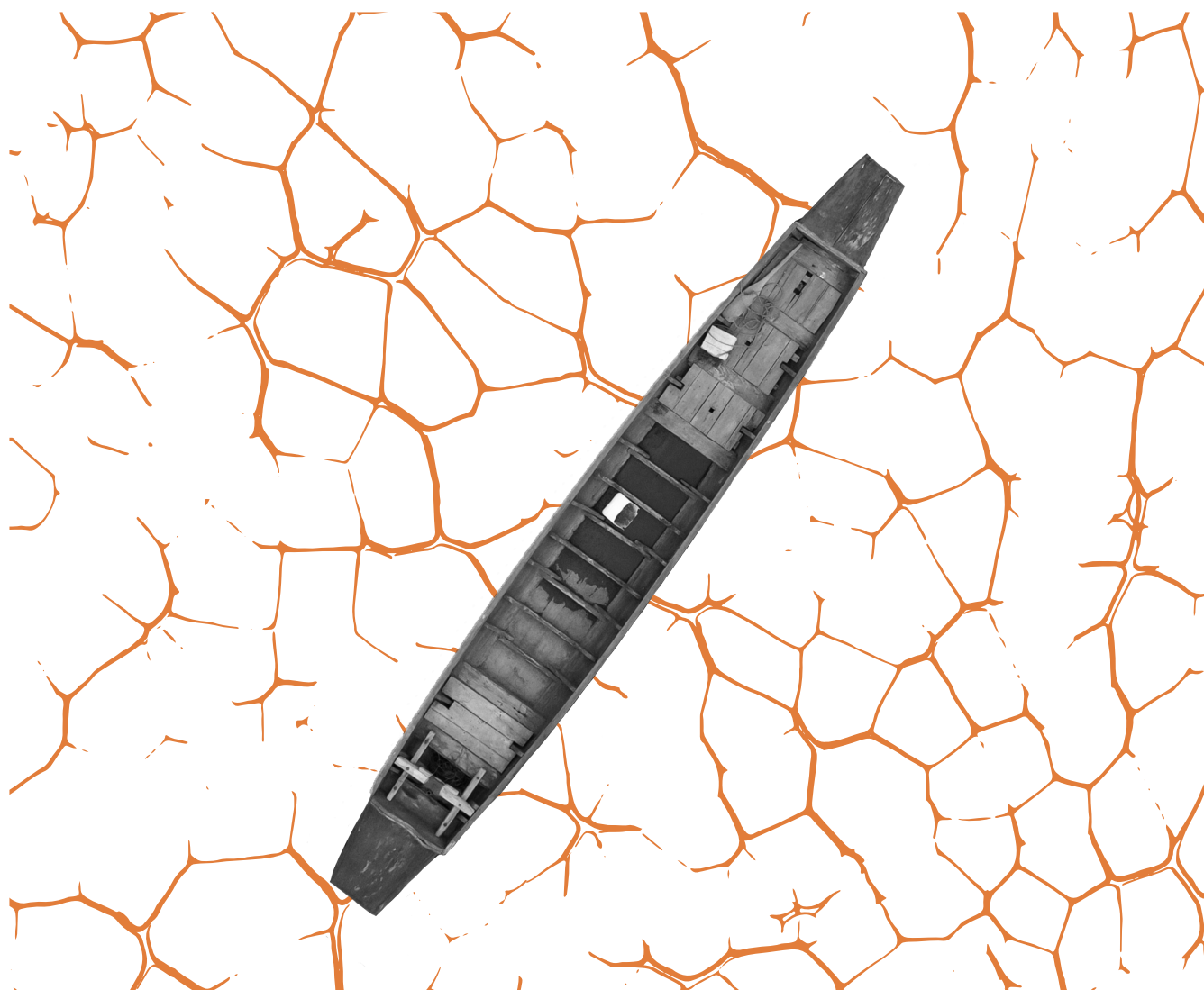
El plantejament inicial d'aquest estudi era que les pròpies persones migrades fossin les protagonistes. Així, s'esperava construir el relat de manera col·lectiva mitjançant els qüestionaris i els tallers. Tanmateix, l'escassa participació, així com altres dificultats trobades als tallers, han fet que la major part de la informació de l'estudi s'hagi hagut d'obtenir a partir de la revisió de fonts secundàries.

Tenint en compte el que s'ha descrit anteriorment i amb la finalitat d'assolir els objectius del projecte, l'estudi es centra especialment en l'anàlisi dels **(i) episodis de sequera relacionats amb la crisi climàtica, (ii) la sobreexplotació pesquera, i (iii) els impactes de l'extractivisme**, ja que van ser alguns dels factors ambientals que més van mencionar els assistents durant els tallers participatius¹. Així mateix, territorialment, es centra especialment en l'estudi de les realitats dels països d'origen de les persones d'origen africà que van participar als tallers i als qüestionaris: **Marroc, Mali, República del Congo, Guinea Conakry, Senegal i Ghana** (imatge 2).

Imatge 2: Països en els que es centra l'estudi. Font: Elaboració pròpia.

¹ També van fer referència a la desforestació, a l'increment de les pluges, la contaminació de l'aigua i a l'augment de les temperatures, entre altres factors.

2. Crisi climàtica, acaparament pesquer, extractivisme i mobilitat humana a l'Àfrica

Ens trobem en un moment de la història en el que els impactes de la crisi climàtica han deixat de ser un concepte abstracte per passar a materialitzar-se en les nostres realitats diàries. Els incendis, les onades de calor i de fred, l'expansió de determinades espècies i l'extinció d'unes altres, el desglaç i les tempestes mes intenses i freqüents estan causant estralls en tot el planeta (IPCC, 2023; WMO, 2023).

A l'Àfrica, un dels continents que menys contribueix a les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle que causen la crisi climàtica, ja s'han experimentat grans pèrdues i danys generalitzats atribuïbles al canvi climàtic² induït per les persones, incloent una gran pèrdua de biodiversitat, escassetat d'aigua, una reducció de la producció d'aliments i, fins i tot, pèrdua de vides humanes (Trisos et al., 2022; Amakrane et al., 2023). Com es pot observar a la imatge 3, al continent africà, moltes persones s'estan veient afectades pels riscos climàtics.

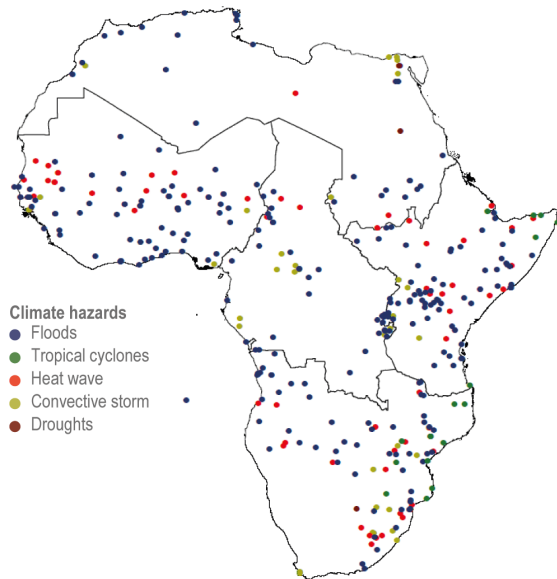

Què es el canvi climàtic?

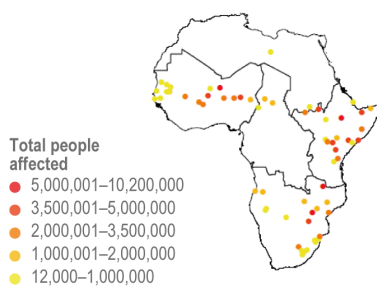
Canvi de clima atribuït directament o indirectament a l'activitat humana que altera la composició de l'atmosfera mundial i que se suma a la variabilitat natural del clima observada durant períodes de temps comparables (ONU, 1992). Els països del Nord global són responsables de més del 90% en relació amb el col·lapse climàtic (Hickel, 2020).

Total people affected by climate hazards across Africa, 2010–2020

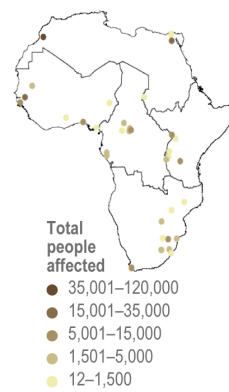
(a) Climate hazards between 2010–2020

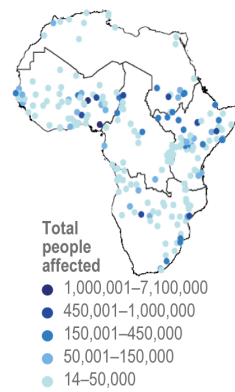
(b) Total people affected by droughts

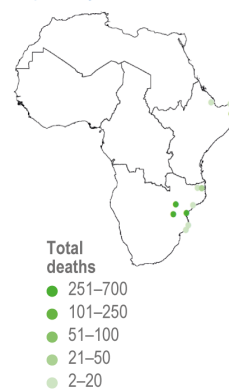
(c) Total people affected by convective storms

(d) Total people affected by floods

(e) Total deaths from tropical cyclones

(f) Total deaths from heat waves

Imatge 3: Població total afectada per riscos climàtics a l'Àfrica 2010–2020. Font: Trisos et al., 2022.

² Tot i que el terme "canvi climàtic" és el més estès, cada vegada s'usa més la terminologia "crisi climàtica" o "emergència climàtica" per reflectir millor l'actual situació d'amenaça que suposa aquest fenomen global.

A l'Àfrica els efectes adversos de la crisi climàtica, com la sequera, conviuen amb els impactes de l'extracció i explotació dels recursos energètics, la construcció de macroprojectes, l'extracció de minerals i la sobreexplotació dels recursos naturals que, en conjunt, estan afectant les condicions d'habitabilitat de moltes regions al continent (Harouna i Nyambe, 2020). Des de la colonització fins l'actualitat, el continent ha sigut saquejat per les potències mundials, especialment per la Unió Europea, els seus Estats membres i les empreses que operen millor. A més, és impossible parlar de causes ambientals de mobilitat humana forçada sense establir també certa vinculació entre aquestes i els conflictes armats. Molt sovint, el medi ambient es converteix en arma de guerra. Els diamants o el coltan són tristament famosos per representar i promoure la perpetració d'atrocitats d'uns éssers humans cap a uns altres (CEAR, 2018; Pajares, 2020; Kabunda, 2020).

Així mateix, cal recordar que **almenys un 93% dels països més vulnerables als impactes del canvi climàtic estan ofegats pel deute**, molts d'ells ubicats al continent africà³. Els països estan obligats a pagar el servei del deute abans d'invertir en altres coses, per la qual cosa quan els governs dediquen més del 12% dels seus ingressos al servei del deute, acaben retallant la despesa pública en serveis públics essencials. Per a reemborsar els seus deutes, els països han de guanyar divises ràpidament, la qual cosa només pot aconseguir-se amb una economia orientada a l'exportació que atengui les demandes de l'economia global actual. Això reforça l'espoli en què es troben la majoria dels països amb rendes més baixes, que a penes han canviat des de l'època colonial, basat en l'exportació de matèries primeres a preus baixos, mentre que han d'importar productes processats dels països amb rendes més altes a preus elevats. En efecte, això actua com un important accelerador de la inversió en indústries extractives, explotant els recursos fòssils i altres recursos naturals. També afavoreix la inversió en l'agricultura industrial, destinada a produir matèries primeres per l'exportació com són la soia a gran escala (per a guanyar divises). Totes aquestes inversions contribueixen al canvi climàtic (Alianza por la Solidaridad, 2023).

³ De fet, els 10 primers països d'acord amb l'índex elaborat per Alianza por la Solidaridad (2023) són africans: Nigèria, Somàlia, Txad, Sudàn, Libèria, Mali, República Centroatricana, Eritrea, Ruanda i República Democràtica del Congo.

Terminologia relacionada amb mobilitat

Mobilitat humana: Terme genèric que abasta totes les diferents formes de moviment de persones (OIM, 2019).

Migració: Moviment de persones fora del seu lloc de residència habitual, ja sigui a través d'una frontera internacional o dins d'un país (OIM, 2019).

Desplaçament: Moviment de persones que s'han vist forçades o obligades a fugir o a abandonar les seves llars o llocs de residència habitual (ja sigui dins del seu propi país o a través d'una frontera internacional), en particular com a resultat de (o per a evitar) els efectes dels conflictes armats, situacions de violència generalitzada, violacions dels drets humans o desastres naturals o provocats per les persones (ACNUR, 2021).

Persona refugiada: Persona que es troba fora del país d'on n'és originària, o bé on hi resideix habitualment, a causa d'un temor fonamentat de persecució per raons d'ètnia, religió, nacionalitat, pertinença a un grup social o opinions polítiques, i que no pot o no vol reclamar la protecció del seu país per a poder tornar-hi (ONU, 1951, 1967).

Reubicació planificada: Procés planificat pel qual una persona o un grup de persones es traslladen o reben ajuda per a deixar les seves llars o el seu lloc de residència temporal, i s'instal·len en un nou emplaçament on se'ls ofereixen les condicions necessàries per a reconstruir les seves vides (OIM, 2019).

L'acaparament dels recursos pesquers és un altre dels fenòmens que afecta a la població. La pesca és un sector fonamental per a l'economia i subsistència dels països costaners africans. Tant és així, que en tot Àfrica són més de dotze milions de persones que viuen directament d'ella, generalment de comunitats amb escassos recursos econòmics (Chan et al., 2019). La gran majoria d'aquestes persones són pescadors artesanals als quals els ha sortit un dur competidor: les empreses pesqueres d'origen xinès, taiwanès, japonès i espanyol, entre altres. Els pescadors africans tenen cada vegada més dificultats per a tornar amb suficients captures, la qual cosa posa en risc a les poblacions que depenen del peix per a la seva alimentació.

A més d'aquest tipus d'extractivisme pesquer, moltes regions del continent africà han patit l'espoli de metalls preciosos i altres recursos naturals, com ara el gas i el petroli, necessaris per sostenir el sistema capitalista global, liderat pels Estats i empreses del Nord global. En la actualitat, diferents regions d'Àfrica i d'Amèrica Llatina s'han convertit en víctimes de "l'extractivisme verd". En altres paraules, s'han convertit en un "supermercat" de matèries primeres⁴ per a sostenir la transició energètica que s'està impulsant des de la Unió Europea que necessita un augment massiu de l'extracció de metalls i minerals crítics. Les bateries d'ions de liti que alimenten els dispositius i vehicles elèctrics, així com els materials necessaris per a construir panells solars i turbines eòliques contenen minerals i metalls escassos a Europa com ara el liti, el cobalt, la plata, el coure i el níquel (Kabunda, 2020; Veasco-Fernández i Pérez, 2022). **En molts llocs, les comunitats són desplaçades per la força de les seves llars i terres de cultiu per a ampliar les mines industrials d'aquests materials o per implementar macro-plantes d'energia solar o eòlica.** En gran part, aquesta infraestructura energètica s'ha desenvolupat en regions perifèriques, àrees rurals habitades principalment per pobles indígenes (Haag, 2022).

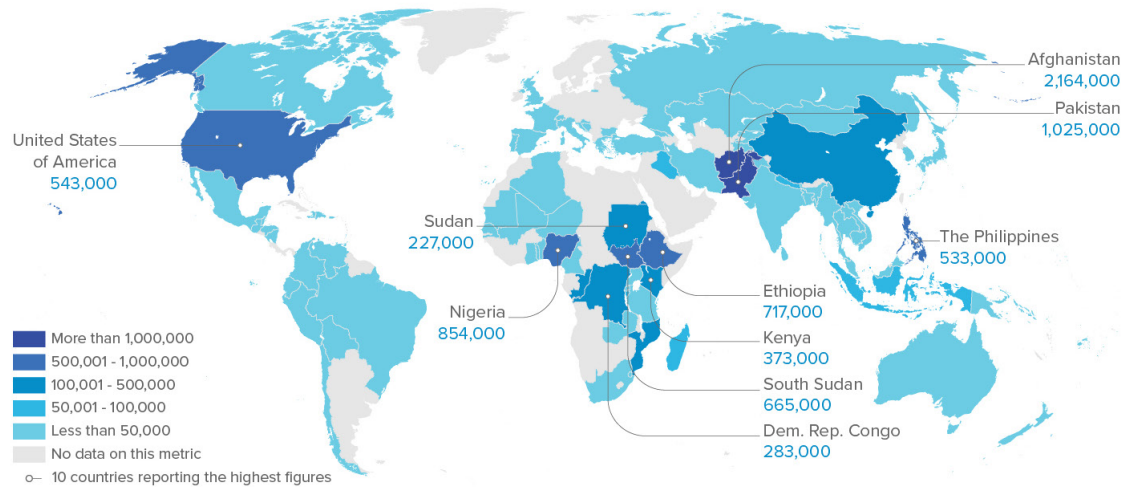
La majoria dels moviments de població vinculats a l'efecte combinat d'aquestes situacions -impactes de la crisi climàtica, l'acaparament pesquer i altres formes d'extractivisme- es dona i es donarà dins dels territoris dels mateixos estats (Hoffman et al., 2021; Trisos et al., 2022).

Només al 2022 es va produir més de 33 milions de desplaçaments interns relacionats amb desastres (inundacions, tempestes, sequeres, etc.). És la xifra més alta de l'última dècada (IDMC, 2023). Entre 2018 i 2019 es van produir aproximadament 3,4 milions de nous desplaçaments interns relacionats amb el clima a l'Àfrica subsahariana i es preveu que el canvi climàtic faci augmentar la migració en aquesta regió, especialment la interna i de les zones rurals cap a la ciutat (Trisos et al., 2022).

⁴ El 33 % de les reserves mundials de matèries primeres més cotitzades en els mercats internacionals es troben a Àfrica: platí, fosfats, crom, manganès, diamants, urani, cobalt, coltan (Kabunda, 2020). El continent és també la major reserva energètica del planeta, amb grans reserves de petroli, carboni i gas natural (Kabunda, 2020). Set dels deu països africans més rics en aquestes matèries primes són sudsaharians (Further Africa, 2023). Alhora, però, l'any 2020, els països africans més rics en recursos naturals – República Democràtica del Congo (RDC), Nigèria, Angola, Guinea Equatorial – eren els que registraven pitjors índexs de desenvolupament humà (IDH) (Kabunda, 2020).

Total number of IDPs by disasters as of 31 December 2022

8.7 Million people living in displacement as a result of disasters in **88** countries and territories as of **31 December 2022**

IDMC internal displacement monitoring centre

The boundaries, names and the designations used on this map do not imply official endorsement or acceptance by IDMC.

Imatge 4: Número total de desplaçaments interns relacionats amb desastres a finals de 2022. Font: IDMC, 2023.

Encara que l'ús de les xifres pot ser perillós⁵ (Nash i Zickgraf, 2020; Durand-Delacre et al., 2021), val la pena ressaltar que s'espera que en el context d'un escalfament global de 1,7 °C per al 2050, entre 17 i 40 milions de persones podrien migrar internament a l'Àfrica subsahariana, xifra que augmentaria 5.686 milions si l'escalfament fos de 2,5 °C (>60% a Àfrica occidental) a causa, principalment, de l'estrès hídric, la reducció de la productivitat dels cultius i l'elevació del nivell del mar (Trisos et al., 2022).

Així mateix, també s'ha de tenir en compte que els impactes ambientals i climàtics, juntament amb altres factors, no només incideixen en la mobilitat de les persones, sinó que també influeixen en la seva immobilitat. **No tothom pot, o vol, desplaçar-se quan les condicions climàtiques empitjoren o quan l'entorn està tan degradat que ja no permet la vida** (Black et al., 2011; Jackson, 2021).

Això, a més, no afecta a totes les persones per igual, ja que els recursos de les persones varien àmpliament, depenent del nivell d'ingressos, estalvis, educació, mitjans de vida, salut, gènere i molts altres factors. Les dones, en particular, les racialitzades, en situació de precarietat econòmica o pertinents a pobles indígenes, entre altres factors, **es veuen particularment afectades** (Felipe, 2019; Blecker et al., 2021). De manera similar, l'accés als recursos per a poder migrar tendeix a distribuir-se de manera desigual dins i entre comunitats i societats, ja que traslladar-se pot requerir molt de capital i recursos diversos, com mitjans financers i connexions socials (Amakrane et al., 2023).

La degradació ambiental pot erosionar els actius i el capital de les persones, i la reubicació pot veure's

⁵ Intentar mostrar la realitat de les persones migrades basant-se en les projeccions de xifres maximalistes pot derivar en més conseqüències negatives que positives, ja que sovint es descontextualitzen les dades i s'acaben emprant per fomentar discursos alarmistes i de securització de fronteres. A més, les xifres aïllades no ajuden a mostrar la relació complexa entre la degradació ambiental i la mobilitat humana.

com una opció d'últim recurs. Existeix el risc que les poblacions vulnerabilitzades quedin desemparades per ser massa pobres, velles o malaltes per a migrar. Aquest risc és particularment alt per a aquelles persones amb mitjans de vida fràgils davant l'alteració del clima, com les persones que es dediquen a l'agricultura o la ramaderia tradicional, que depenen de cicles predictibles de pluja i pasturatge, que en moltes ocasions han deixat de ser-ho. Així, algunes persones opten per no desplaçar-se i prefereixen romandre en els llocs amenaçats, malgrat els alts riscos que això pot comportar. El sentiment d'arrelament al territori i una profunda afecció per la terra i els ecosistemes locals, sovint també juguen un rol important en la presa d'aquestes decisions (Amakrane, 2023).

En menor grau, hi ha evidències que la degradació ambiental també influeix en els trasllats internacionals. De fet, el Relator Especial sobre la promoció i la protecció dels drets humans en el context del canvi climàtic, Ian Fry, apuntava en el seu informe de 2023 que, tot i que hi ha molts documents que fan referència a persones desplaçades a través de fronteres internacionals degut a fenòmens relacionats amb el clima, no es coneix amb exactitud el nombre real de persones desplaçades o que migren travessant fronteres internacionals. Segons el Relator Especial, poden ser centenars de milers a l'any, si no més (Fry, 2023).

Sent conscients que la majoria de les mobilitats africanes tenen lloc dins del mateix continent⁶, la present investigació **vol avançar en els coneixements que es tenen sobre els motius ambientals (tot i que d'origen antròpic) de la mobilitat internacional de persones que marxen de països africans i que habiten la ciutat de Barcelona.**

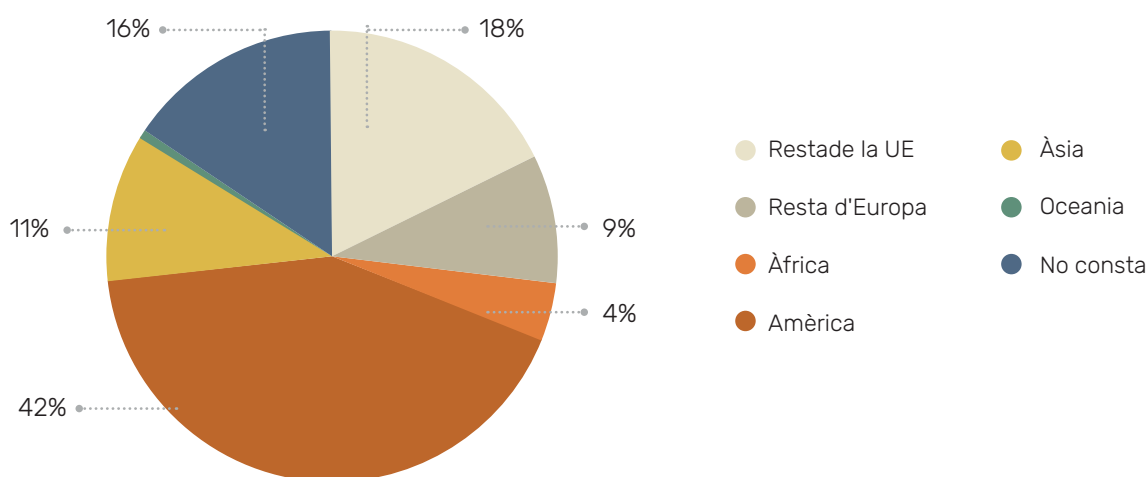
Què són les “migracions ambientals”?

Es tracta del moviment d'una persona o grups de persones que, degut principalment a canvis sobtats i graduals en el medi ambient que incideixen negativament en les seves vides o en les seves condicions de vida, es veuen obligades a abandonar el seu lloc de residència habitual, o decideixen fer-ho, amb caràcter temporal o permanent, i es desplacen a altres parts del seu país d'origen o de residència habitual, o fora d'aquest (OIM, 2019).

⁶ En el món hi ha unes 40,2 milions de persones migrants africanes, de les quals només el 26% viu a Europa. D'aquestes, no totes han migrat: també es compten els fills i les filles de les persones migrants que no han pogut obtenir la nacionalitat del país europeu en el qual han nascut (Mas, 2023).

Amb dades de 31 de desembre de 2022, Barcelona és la província de l'Estat espanyol on habiten més persones nacionals de països africans amb documentació espanyola en vigor (166.615 persones). La majoria d'origen marroquí (122.982), però també de Senegal (11.947), Ghana (6.073), Mali (3.870), Argelia (3.870) i Nigeria (3.669), entre altres països africans. (Ministerio de Inclusión..., 2023). L'any 2021, el percentatge de població d'origen africà que va migrar a Barcelona (municipi), representava, d'acord amb les estadístiques del Institut d'Estadística de Catalunya (2022), el 4% del total.

Immigracions externs. Per continent de procedència

Imatge 5: Migracions externes a Barcelona per continent de procedència. Font: Elaboració pròpia a partir de IDESCAT, 2022.

En relació amb les persones refugiades i sol·licitants d'asil, l'any 2022, Catalunya va rebre 10.396 sol·licituds d'asil, sent així la tercera comunitat autònoma en nombre de sol·licituds, després de Madrid (47.658 sol·licituds) i Andalusia (11.722 sol·licituds) (CEAR, 2023). Barcelona va rebre 6195 sol·licituds d'asil entre gener i agost de 2023, el que la situa com la tercera província de l'Estat espanyol en relació amb el número de sol·licituds de protecció internacional (Ministerio del Interior, 2023).

La creixent preocupació pels impactes de la degradació ambiental en la mobilitat humana està impulsant la necessitat de desenvolupar estratègies polítiques i normatives, tant en els propis Estats on ocorren la majoria d'aquestes mobilitats com en els Estats receptors. No obstant això, i malgrat les múltiples evidències dels vincles entre la mobilitat humana i la degradació del medi ambient, el coneixement sobre aquestes realitats continua sent limitat, així com les polítiques i normatives adreçades a garantir els drets de les persones involucrades, tot i que s'està avançant en la matèria (Felipe, 2021).

Cal ressaltar que a l'Àfrica es va adoptar l'any 2009 la Convenció de la Unió Africana per a la protecció i l'assistència dels desplaçats interns a Àfrica ("Convenció de Kampala"). Després de la seva entrada en vigor, el 2012, es va convertir en el primer instrument continental del món que obliga legalment als governs a protegir els drets i el benestar de les persones desplaçades internes obligades a fugir de les seves llars per conflictes, violència, desastres i projectes de desenvolupament. De fet, especifica que "els Estats Part adoptaran mesures per a protegir i ajudar a les persones que han estat desplaçades internament a causa dels desastres naturals o produïts per l'ésser humà, incloent-hi el canvi climàtic" (article 5). Dels països que s'analitzen en el present estudi, han ratificat la Convenció de Kampala, Mali (2012) i República del Congo (2014). Tant Guinea Conakry, com Senegal i Ghana la van signar, però mai l'han ratificat. Marroc ni l'ha signat ni l'ha ratificat mai (UA, 2022).

L'any 2022, es va signar la Declaració Ministerial Continental de Kampala sobre Migració, Medi Ambient i Canvi Climàtic, que conté 25 compromisos mitjançant els quals els països signataris es comprometen a atendre els impactes de la crisi climàtica sobre la mobilitat humana a Àfrica. La Declaració ja ha avançat cap a la seva implementació amb la formació d'un Grup de Treball d'Experts el maig de 2023. Aquest grup està compost per persones expertes en clima i migració dels països signataris i organismes regionals, així com per joves defensors i defensores del clima. També compta amb el suport de l'OIM per a garantir que els estats signataris compleixin amb els compromisos i prioritats que van articular en la Declaració (OIM, 2023b). El setembre de 2023 es va celebrar la primera Cimera Climàtica Africana a Nairobi, on es va expandir l'àmbit de la Declaració a tot el continent (OIM, 2023c).

Actualment, la relació entre els impactes de la crisi climàtica i de la degradació ambiental i la mobilitat internacional està atraient un major interès en la recerca acadèmica, el debat públic, així com en les organitzacions internacionals i la societat civil. Tanmateix, **existeix poca informació sobre com el debat sobre les “migracions ambientals” és percebut entre les persones en situació d'acollida, les persones migrades, els col·lectius vulnerabilitzats, i entre els i les professionals del sector social.**

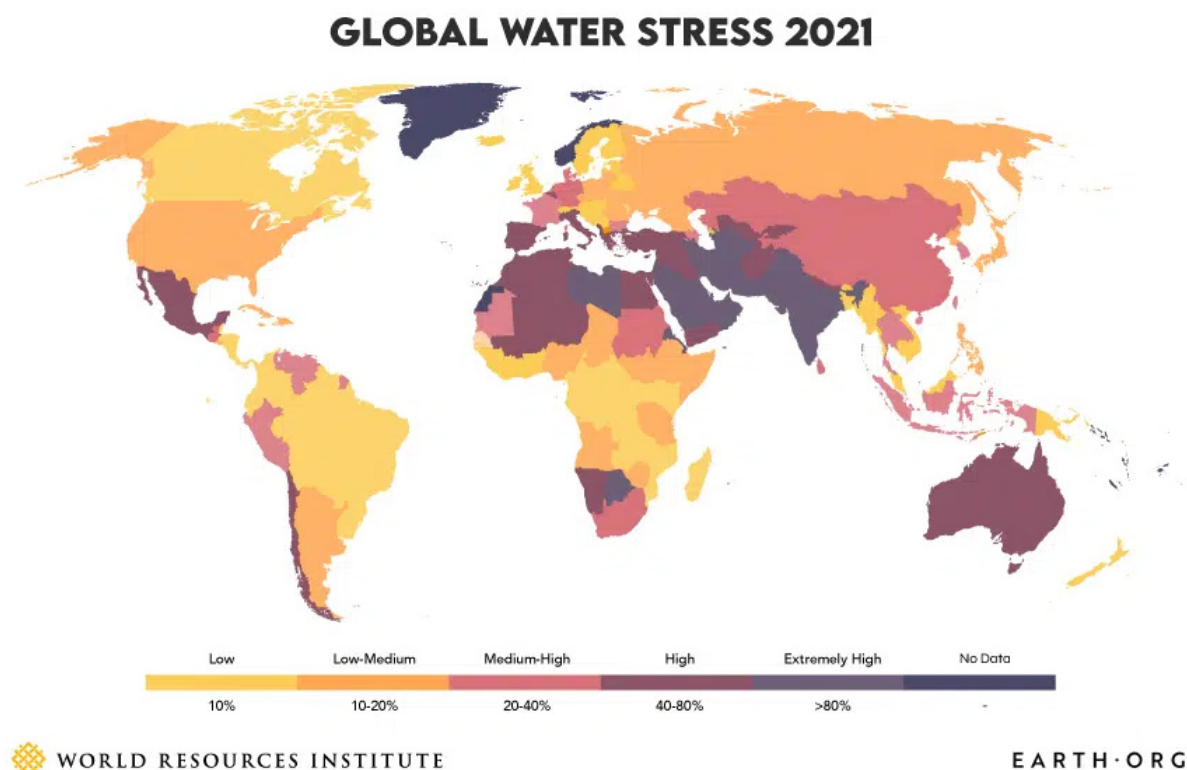
3. Sequeres més freqüents i severes

Als qüestionaris que es van compartir en el marc del projecte amb les persones migrades, a la pregunta “¿Crees que ha cambiado el clima allí, en los últimos años que estuviste?” algunes de les respostes van ser “sí, creo que el clima está cambiando en los últimos años”, “ha subido la temperatura en los últimos años. Cuando era pequeño hacía más frío”, “sí, ahora llueve más” i “ha subido el calor”. **Durant la realització dels tallers, les persones participants van assenyalar fenòmens relacionats amb la crisi climàtica, com els canvis en els patrons de les pluges. Així mateix, les sequeres es van esmentar com un dels factors ambientals més presents en els seus territoris d’origen.**

Si bé la sequera sempre ha estat una amenaça, les projeccions del canvi climàtic suggereixen que moltes àrees experimentaran sequeres que seran més freqüents i més severes. I és que les conseqüències de l’augment de la temperatura global, juntament amb la gestió que es fa d’aquest bé, l’aigua, influeix fortament en el nivell d’habitabilitat dels territoris. Sense aigua, no hi ha vida. En altres paraules, sense aigua, en la quantitat i qualitat adequada, és impossible la subsistència de l’espècie humana.

3.1 Els impactes de les sequeres en la vida de les persones

Tots els components del cicle de l'aigua s'han vist modificats pel canvi climàtic en les últimes dècades, la qual cosa ha portat a milions de persones a experimentar condicions hídriques que no eren comunes anteriorment. S'estima que aproximadament la meitat de la població mundial actualment està subjecta a una greu escassetat d'aigua durant almenys una part de l'any degut a factors climàtics i no climàtics (Caretta et al., 2022). Com es pot observar en la imatge 6, l'estrès hídric afecta a uns països més que a uns altres.

Imatge 6: Estrès hídric per país. Font: Earth.org, 2022

És important tenir en compte que no sols són els impactes de l'escalfament global els que influeixen en la inseguretat hídrica, sinó que aquesta sorgeix de molts factors diversos, tant ambientals com socials o econòmics. Els factors ambientals inclouen des de molt poca aigua dolça a causa de la sequera o la contaminació, fins a massa aigua a causa de precipitacions i inundacions extremes. Els factors socials inclouen barreres econòmiques i també les relacionades amb la governança per a l'accés a l'aigua (Caretta et al., 2022).

Sequera

Període de condicions anormalment seques durant un temps suficient per a causar un desequilibri hidrològic greu (IPCC, 2018).

Tipus de sequera

Les sequeres *meteorològiques* (períodes de precipitacions baixes i persistents) es propaguen amb el temps i provoquen dèficits d'humitat del sòl, cabals i emmagatzematge d'aigua, la qual cosa porta a una reducció del subministrament d'aigua (sequera *hidrològica*). L'augment de la demanda d'evaporació atmosfèrica augmenta l'estrès hídric de les plantes, la qual cosa provoca sequeres *agrícoles i ecològiques* (Caretta et al., 2022).

Així mateix, també és rellevant visibilitzar que existeixen diferents tipus de sequera, amb diferents impactes. La sequera **hidrològica** pot provocar escassetat d'aigua potable i causar danys econòmics substancials. La **sequera agrícola** amenaça la producció d'aliments a través de danys als cultius i disminució del rendiment, amb els seus conseqüents impactes econòmics. Per la seva part, la **sequera ecològica** augmenta els riscos d'incendis forestals, entre altres aspectes (Caretta et al., 2022).

Les sequeres es troben entre els riscos ambientals més complexos i greus, amb impactes d'ample abast i en cascada en totes les societats, ecosistemes i economies. Són recurrents, poden durar des d'unes poques setmanes fins a diversos anys i afecten grans àrees i poblacions a tot el món. Les sequeres han ocorregut al llarg de la història, a causa de la variabilitat climàtica natural, però les conseqüències de la crisi climàtica estan influïnt en la seva durada i intensitat (UNDRR, 2021).

Els impactes directes i indirectes de les sequeres plantegen grans desafiaments per a les poblacions, especialment per a aquelles que depenen principalment dels recursos naturals i els grups de població més vulnerabilitzats. Aquests fenòmens poden generar importants perturbacions en els mitjans de vida de les persones, la seva seguretat alimentària, l'economia i els ecosistemes (IDMC, 2022). Les sequeres, a més, tendeixen a augmentar la càrrega del treball domèstic i de cures no remunerat que suporten, en general, les dones i nenes. Entre altres aspectes, també afecten a la seva seguretat alimentària especialment, ja que comporten una escassetat alimentària que afecta la distribució del menjar dins de la família. Les dones tendeixen a menjar porcions més petites o a saltar-se àpats, la qual cosa provoca mals de panxa, vòmits, feblesa, diarrea i malnutrició (Aguilar, 2022).

Alguns exemples d'impactes directes de les sequeres inclouen limitacions del subministrament públic d'aigua, pèrdua de cultius, reducció de la producció forestal, capacitats limitades de transport comercial, assecat d'aiguamolls, danys a edificis a causa de l'enfonsament del terreny i reducció de la producció d'energia. No obstant això, normalment els majors impactes de la sequera solen ser indirectes a causa de la dependència de l'aigua dels mitjans de vida i els sectors econòmics. Els efectes indirectes poden estendre's ràpidament a través del sistema econòmic, afectant regions allunyades d'on es va originar la sequera i persistint molt de temps després que s'acabi. Els impactes indirectes es relacionen amb conseqüències secundàries sobre els recursos naturals i econòmics que també poden veure's afectats directament. Afecten els ecosistemes i la biodiversitat, la salut humana, els preus dels aliments i a la pobresa (UNDRR, 2021). Per exemple, entre 1970 i 2019, només el 7% de tots els desastres van estar relacionats amb les sequeres, però van contribuir de manera desproporcionada al 34% de les morts relacionades amb desastres, principalment a Àfrica (OMM, 2021).

En definitiva, les sequeres poden provocar desocupació temporal o permanent, interrupció de negocis, fortes pèrdues d'ingressos, augment de les taxes de d'abandonament escolar (especialment entre les nenes) i transmissió de malalties a causa de la mala qualitat de l'aigua i l'aire. Les sequeres també poden provocar inseguretat alimentària, desnutrició i, en casos extrems, fam i fams generalitzades. Tot això pot donar lloc a migracions internes i transfrontereres (UNDRR, 2021).

3.2 Sequeres i mobilitat humana: els casos de Mali, Marroc i Congo

Les interrelacions entre les sequeres prolongades, la degradació del sòl, la desertificació i la mobilitat humana són complexes i no estan ben documentades (Hermans i McLeman, 2021). Si bé les dades disponibles sobre la mobilitat humana deguda a la degradació de la terra i la sequera són bastant escasses, nombrosos estudis assenyalen que és difícil atribuir directament la migració a males collites o dèficits d'aigua resultants de sequeres persistents. En canvi, la migració forçada relacionada amb les sequeres està especialment estesa en regions caracteritzades per la inestabilitat política, com a la Banya d'Àfrica (UNDRR, 2021; IDMC, 2023).

Encara que no es tracta dels països objecte d'aquest estudi, és important visibilitzar que la sequera catastròfica que es ve desenvolupant en els últims anys a Etiòpia, Kenya, Djibouti i Somàlia està contribuint en gran manera a la inseguretat alimentària i al desplaçament en aquests països (Funk et al., 2019; ACNUR, 2023). D'acord amb la Displacement Tracking Matrix (DTM) de la Organització Internacional per a les Migracions (OIM), l'any 2022 a Etiòpia més de 516.399 persones es van desplaçar per motius relacionats amb la sequera (OIM, 2023a). Així mateix, d'acord amb dades de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats (ACNUR), a finals de maig de 2023 més de 2 milions de persones havien estat desplaçades internament a Somàlia i Etiòpia, mentre que, des de gener de 2022, més de 260.000 noves persones refugiades i sol·licitants d'asil havien creuat cap a zones afectades, al seu torn, per la sequera a Kenya, Etiòpia i Somàlia (ACNUR, 2023).

“Abans de la sequera, teníem un carro i un ase i sortíem a recollir llenya. No teníem camells, però teníem cabres. Ara no tenim res”. Testimoni d'una dona al sud de Somàlia des d'un campament per a persones desplaçades internes (FAO, 2022).

Com veiem, el desplaçament forçat provocat per les sequeres, en contextos vulnerables, es produeix quan els impactes directes o indirectes d'aquest fenomen empenyen a les comunitats a llindars crítics i erosionen les seves estratègies tradicionals per a fer-li front, la qual cosa fa que els mitjans de vida es tornin insostenibles o inviables. Per aquesta raó, la sequera pot ser un impulsor o un amplificador del desplaçament intern i altres formes de mobilitat humana quan resulta en una major inseguretat alimentària, l'erosió dels sistemes de mitjans de vida, mals o pèrdues de bestiar, pèrdues econòmiques, o quan resulta en pèrdua de recursos, com a aigua o pastures. Les sequeres també poden augmentar el risc o l'exposició a la violència i la inseguretat, la qual cosa pot portar, al seu torn, al desplaçament forçat (IDMC, 2022).

Com a resposta per a compensar les pèrdues després de sequeres prolongades, algunes famílies afectades adopten la migració circular, comunament dins del seu país d'origen o en un país veí. En aquest sentit, els membres individuals de la família migren per un període limitat, per a guanyar diners en sectors informals a les ciutats o en l'agricultura comercial. Per exemple, un dels primers estudis sobre sequera i migració realitzat a **Mali** va demostrar que sovint els moviments circulars i de curta distància augmenten en èpoques de sequera (Findley, 1994).

Mali té una superfície d'1.240.190 km², dels quals el 51% dels quals és sòl desèrtic o semi desèrtic. El país s'enfronta a diverses amenaces relacionades amb les conseqüències adverses del canvi climàtic. Entre elles, estan les precipitacions cada vegada més aleatòries, irregulars i insuficients, les inundacions, la contaminació i les sequeres quasi cícliques (IFRC, 2023). L'octubre de 2021 Mali va registrar el nombre més elevat de desplaçaments interns de la última dècada, 400.000 persones, dels quals el 64% eren menors d'edat. L'elevat nombre de persones desplaçades s'atribueix a la barreja entre l'augment de la inseguretat i la insurgència armada, l'augment dels conflictes intercomunals i l'empitjorament de la crisi climàtica (CARE, 2021). Només al 2022, van tenir lloc 24.000 nous desplaçaments associats a desastres al país (IDMC, 2023).

El 2022, 1.713 persones de Mali van sol·licitar asil en l'Estat espanyol, la qual cosa suposa un significatiu descens del 271% respecte a l'any 2021, en el qual es van formalitzar 4.647 sol·licituds. Aquest descens no significa que menys persones necessitessin protecció, sinó que van trobar més restriccions en països d'origen i trànsit com el Marroc. El reforç constant dels controls fronterers i la securització de les fronteres fa que cada vegada sigui més difícil per a les persones creuar-les (CEAR, 2023).

D'altra banda, al **Marroc**⁷ les sequeres són cada vegada més freqüents i greus i es preveu que l'escalfament global influeixi en què aquesta tendència continuï en el futur. La meitat de la població viu en zones rurals i dos de cada tres habitants d'aquestes zones treballen en l'agricultura. Per tant, quan ocorre una sequera greu, pot tenir un impacte important en la seguretat alimentària i hídrica, així com en els mitjans de vida i la salut. D'acord amb un informe de la OIM de 2014, la sequera ocupava el primer lloc en la llista de desastres relacionats amb riscos naturals en termes de nombre de persones afectades i de pèrdues econòmiques que pateix el país (OIM, 2014).

En aquest país, a la Vall d'Assif Melloul, concretament a la localitat de Imilchil (a la serralada de l'Atlas) hi habita el grup ètnic berber dels Aït Haddidou. A nivell econòmic, aquest grup ha basat tradicionalment la seva subsistència en la ramaderia extensiva d'ovelles. Sent aquests, fins fa molt poc temps, pastors seminòmades. Des dels anys 70 i 80 els Aït Haddidou estan experimentant profundes transformacions, sobretot relacionades amb l'aculturació i la sedentarització. En aquesta regió, a més, s'està experimentant en les últimes dècades una creixent desertificació, escassetat de pluges i disminució de neu. Tot això està empobrint econòmicament a la població i ha portat al fet que l'emigració s'hagi "convertido en una alternativa a la vida rural de la comunidad. La mayor parte de jóvenes varones expresan su deseo de emigrar a Europa, en busca de mejores condiciones de vida, como modo de escapar a unas duras condiciones de existencia, rechazando trabajar en la actividad agropastoral" (Berlangua, 2023, p. 80).

És important tenir en compte que Marroc va ser la quarta nacionalitat de procedència de les persones sol·licitants de protecció internacional a l'Estat espanyol durant l'any 2022, 3.905 sol·licitants, enfront de les 6.536 de l'any 2021, la qual cosa implica un descens del 167% respecte a l'any anterior. Malgrat aquest descens, el Govern ha incrementat el nombre de resolucions, donant prioritat a la instrucció d'aquests expedients. El percentatge de resolucions sense protecció és del 94%, i la taxa de reconeixement descendeix del 9,1% de l'any 2021 al 6,1% de l'any 2022, amb 231 reconeixements d'estatut de refugiat i una resolució de reconeixement de protecció subsidiària (CEAR, 2023).

A la **República del Congo**⁸ (Congo), la crisi econòmica provocada per la caiguda del preu del petroli, d'una banda, i la pandèmia de COVID-19, per un altre, van exacerbar els profunds mals que viu el país i, en particular, la molt deteriorada situació dels drets humans. El sector sanitari es va veure especialment afectat per la crisi i la seva gestió. En aquest context, les autoritats van buscar silenciar les veus crítiques reprimint a persones activistes polítiques, defensores de drets humans, periodistes, sindicalistes i estudiants que denunciaven violacions dels drets econòmics i socials (Amnistia Internacional, 2021). El territori congolès també altament vulnerable a les sequeres, afectant de manera accentuada a les poblacions empobrides ja que acostumen a dependre més de recursos naturals per a sobreviure, recursos que alhora són susceptibles de destrucció per les sequeres.

Al Congo, la pobresa preval més a les zones rurals, amb el 57 per cent de les persones sense recursos vivint en àrees rurals i depenent en gran mesura de l'agricultura com a principal font d'ingressos. La tendència en l'escenari actual de crisi climàtica és que a les llars rurals cada cop els costi més mantenir la seva font principal d'ingressos. Aquest fet deriva en un increment de les migracions per trobar altres mètodes de subsistència, especialment cap a àrees urbanes a la recerca de millors condicions de vida i oportunitats, sumant-se així al ja elevat número de persones sense recursos que viuen a les ciutats i que

⁷ El 14 de setembre de 2023, un terratrèmol va provocar 2.946 morts i va afectar a fins 450.000 persones. Els desplaçaments interns posteriors van provocar un augment de la població de Marràqueix i Taroudant. Es calcula que va generar més de 101.000 desplaçaments interns (DFS, 2023).

⁸ La història de la República del Congo també està fortament vinculada a la producció de petroli, que va començar just abans de la independència respecte de França l'any 1960. Des del moment en què el primer camp terrestre va començar a bombar al 1957, el país ha viscut períodes d'auges i caigudes, optimisme i crisi, estabilitat i guerra. Poc després de la independència, l'economia del Congo va experimentar una transformació fonamental d'una economia relativament diversificada a una dominada pel petroli. El salt inicial en la producció va coincidir amb la primera crisi petrolera global l'any 1973, i des d'aquest moment el petroli es va convertir en l'exportació dominant del Congo (Baker, 2012). En relació amb aquest país, cal ressaltar que ha estat particularment complicat trobar informació sobre el context ambiental i migratori al país.

també enfronten perills ambientals relacionats amb el canvi climàtic (Banc Mundial, 2022). Finalment, és interessant remarcar que en la seva Contribució Nacional Determinada (2021) (NDC, per les seves sigles en anglès) s'inclou la *"migration induite per le climat"* com una de les seves accions prioritàries d'adaptació (Republique du Congo, 2021).

Crisi climàtica i sequeres:

Mali, Marroc i Congo

La crisi climàtica ha portat a milions de persones a experimentar condicions hídriques que no eren comunes anteriorment. S'estima que aproximadament la meitat de la població mundial actualment està subjecta a una greu escassetat d'aigua durant almenys una part de l'any a causa de factors climàtics i socioeconòmics.

Marroc

El 51% de la superfície de Mali és **sòl desèrtic** o semidesèrtic. Les **precipitacions són cada vegada més aleatòries, irregulars i insuficients**, fet que deriva en inundacions, i sequeres quasi cícliques.

Emissions de CO₂ per persona l'any 2020: 0,19 tones mètriques per càpita.

Índex de Desenvolupament Humà (1 millor posicionat, 191 pitjor): 186

Sol·licitants de protecció internacional a Barcelona (província) en 2021: 202

Número de desplaçaments interns per desastres l'any 2022: 24.000

Mali

L'escassetat de precipitacions i la **desertificació** està **empobrint econòmicament** i de forma accentuada a la **població rural**.

Emissions de CO₂ per persona l'any 2020: 1,81 tones mètriques per càpita.

Índex de Desenvolupament Humà (1 millor posicionat, 191 pitjor): 186

Sol·licitants de protecció internacional a Barcelona (província) en 2021: 73

Número de desplaçaments interns per desastres l'any 2022: 9.500

Congo

Les **sequeres** estan afectant de manera accentuada a les **poblacions empobrides i dependents de recursos naturals**.

Emissions de CO₂ per persona l'any 2020: 1,25 tones mètriques per càpita.

Índex de Desenvolupament Humà (1 millor posicionat, 191 pitjor): 153

Sol·licitants de protecció internacional a Barcelona (província) en 2021: 2

Número de desplaçaments interns per desastres l'any 2022: 4.200

4. Acaparament pesquer

Entre els fenòmens que es van esmentar durant els tallers quan es preguntava per la descripció dels llocs d'origen a les persones participants, va destacar l'acaparament pesquer. Sobre aquest tema, es va comentar que estava afectant greument els mitjans de vida d'una gran part de la població, especialment a les costes d'Àfrica Occidental. Un dels participants va comentar "hay menos pesca, cada vez hay más barcos, muchos chinos, europeos". En països com Gàmbia, el Senegal o Mauritània, la **pesca artesanal, que abans era una activitat essencial per a l'economia, s'està veient fortament minvada a causa de les conseqüències de la proliferació de grans vaixells** de corporacions russes, europees i asiàtiques que soscaven una de les principals fonts de treball a la regió el que deixa a moltes famílies sense manteniment.

4.1 Conseqüències de l'acaparament pesquer a les costes de l'Àfrica Occidental

Les costes de l'Àfrica occidental han estat tradicionalment un paradís per als pescadors però, en els últims anys, la sobrepesca, juntament amb els desastres causats per la mala gestió dels impactes climàtics, l'acidificació de les aigües marines a causa de l'absorció de CO₂ i una ràpida i poc planificada urbanització, han posat en perill l'ecosistema i el mitjà de vida de moltes persones (Greenpeace, 2017).

Un factor important que contribueix a la destrucció de l'ecosistema marí en aquestes costes és l'acaparament d'oceans: la sobreexplotació i l'esgotament de les poblacions de peixos més enllà dels límits legals i sostenibles, tant per part de sobrepesca industrial i per pesca il·legal (Giacomelli, et al., 2022). La sobrepesca que els vaixells estrangers duen a terme en les aigües d'aquesta regió és difícil de controlar a causa de la falta de mitjans tècnics i ha convertit a aquest espai marítim en un dels més rics del món però, alhora, en un territori de "bandolerisme". Més de cinc-cents vaixells de Rússia, Xina, Europa de l'est i alguns països d'Europa occidental han estat acusats de pesca il·legal (Sow, Marmer i Scheffran, 2016). A més, els acords pesquers que manté la Unió Europea⁹ (i la Xina) amb molts dels països d'aquestes costes no beneficien a la població sinó, més aviat, ajuden al fet que continuï l'espoli (Sow, Marmer i Scheffran, 2016; Okafor-Yarwood i Belhabib, 2020; Rodríguez, 2021).

En aquestes costes, les taxes actuals d'extracció estan portant a diverses espècies a l'extinció i posant en perill els mitjans de vida de les comunitats pesqueres artesanals que, a més de la sobrepesca, s'estan veient afectats per altres factors. Així, la destrucció dels hàbitats marins també està relacionada amb l'ús de mètodes de pesca destructius, inclosos els bombardejos d'explosius i la pesca amb cianur, i l'ús d'arts prohibides, la qual cosa contribueix encara més al problema de la captura accidental, és a dir, la captura no intencionada d'espècies no objectiu. La pesca també està sent devastada per la contaminació i la mala regulació de la gestió de residus (Giacomelli et al., 2022).

Lamentablement, el destí de gran part dels petits peixos pelàgics, que abans mantenien a les poblacions locals, ara és convertir-se en pinso per a la ramaderia i l'aqüicultura, així com en cosmètics, suplementes dietètics i productes alimentaris per a mascotes fora del continent africà. Aquestes empreses contribueixen a la inseguretat alimentària de la població (Greenpeace Africa i...; 2021).

4.2 Menys pesca, més mobilitat: els casos de Ghana i Senegal

La creixent destrucció de l'ecosistema marí per part de vaixells de pesca estrangers ha empobrit a les poblacions costaneres de l'Àfrica Occidental. Aquesta complexa situació està portant a alguns pescadors a sentir que no tenen més remei que intentar migrar. Sovint utilitzant la mateixa piragua que s'utilitza per a pescar, intenten creuar l'Oceà Atlàntic i trobar millors oportunitats a Europa. És important recordar aquí que es tracta d'una petita minoria de moviments, que la majoria ocorren dins del país (Giacomelli et al., 2022).

Els pescadors artesanals es compten entre el major nombre de persones que migren a Europa via marítima, ja que les vies per a una migració més segura i regular són extremadament complicades i inaccessibles per a la majoria de la població (Sow, Adaawen i Scheffran, 2016; Giacomelli, et al., 2022). Sobre aquest tema, "en Saint Louis, de 1.072 personas interrogadas tras ser arrestadas en las costas de Senegal entre septiembre y noviembre de 2020 al intentar migrar de manera irregular, 714 eran pescadores y 79 pescaderos, es decir, el 74%" (Rodríguez, 2021).

La ruta atlàntica és la més mortífera de les utilitzades per a arribar a la Unió Europea, només durant el 2022 es va cobrar més de 1780 víctimes (Caminando Fronteras, 2023), encara que hem de tenir molt present que les xifres reals són majors, ja que moltes morts no són registrades. Les persones que van arribar a Canàries al 2022 en aquesta ruta de l'Atlàntic nord van manifestar tenir com a motius diferents realitats que "abarcaban desde la ausencia de un futuro vital y laboral libre y digno hasta la imposibilidad de subsistir por el expolio de los recursos naturales de sus tierras" (CEAR, 2023, p. 159).

⁹ Un gran percentatge de les normes vigents per al control dels vaixells pesquers de la UE ha estat revisades recentment (Consell de la UE, 2023).

Imatge 7: Llocs d'origen de persones que moriren l'any 2022 intentant arribar a Europa. Font: Caminando Fronteras, 2023.

A **Ghana**, el sector de la pesca proporciona feina aproximadament a 3 milions de persones, vora el 33% de la població ocupada (Yao et al. 2023). El sector de la pesca representa el 4,5% del PIB del país, aproximadament el 75% de la producció total de peix es consumeix a nivell nacional, i el consum mitjà anual estimat de peix per càpita és de 25 kg, superant significativament la mitjana mundial de 18,9 kg (Ayilu et al., 2023). Amb la qual cosa, la subsistència econòmica i la seguretat alimentària de la població ghanesa depèn en gran mesura del sector pesquer. El sector pesquer tradicional ghanès està en recessió des de fa més de 10 anys (FAO, 2011; USAID, 2022).

Entre les seves causes es troba la pesca industrial il·legal a gran escala per part d'operadors estrangers, sobre tot xinesos. Aquests fets deriven en escassetat de peixos degut a la sobrepesca i en dificultats per part dels pescadors locals tradicionals per trobar preses. Però també, en un conseqüent encariment del preu de les captures dels locals, que no poden competir amb el dels seus competidors internacionals (Koranteng, 2022). Degut aquestes pràctiques de pesca industrial estrangera, la seguretat alimentària de les comunitats pesqueres tradicionals, així com la diversitat biològica dels ecosistemes costaners es veu altament amenaçada (USAID, 2022; Koranteng, 2022).

La vulnerabilitat de la costa ghanesa davant l'erosió del terreny i les inundacions és l'altre fenomen que amenaça els ecosistemes costaners i la seguretat de la població que en depèn (Addo, 2015; Yao et al., 2023; Augustus i Manyimadin, 2023). Episodis d'inundacions, com els viscuts al Districte de Keta, a la Regió de Volta, l'any 2021, que va obligar a més 4.000 persones a abandonar les seves llars, o els recents successos de juny de 2023, que van obligar a desplaçar-se a més de 3.000 persones, són episodis fre-

qüents des de 1997, relaten els locals (Tord, 2021; Davies, 2023). Les pràctiques de mineria il·legal de sorra de platja i la construcció d'espigons i murs de contenció a la vora dels rius, com el Volta, també contribueixen en gran mesura a l'erosió de la costa, l'enfonsament del terreny i a episodis d'inundacions severes (Addo, 2021; Ayisi, 2022). A part, aquests successos tenen efectes devastadors en els hàbitats naturals dels peixos, fet que n'accentua la seva escassetat. D'aquesta manera, la sobrepesca, que amenaça l'existència de recursos pesquers essencials per la població local, i la pèrdua de terres costaneres per erosió i enfonsament, que destrueix tant els hàbitats humans com els ecosistemes naturals, contribueixen en gran mesura al desplaçament i la migració de la població local (Banc Mundial, 2020).

Al **Senegal**, els patrons de mobilitat de la població també estan íntimament relacionats amb transformacions ambientals en diverses regions del país, des de la sequera i la desertificació fins a les inundacions, l'erosió costanera i la sobreexplotació pesquera (Celis et al., 2022). Només al 2022 van tenir lloc més de 12.000 desplaçaments interns associats a desastres en aquest país (IDMC, 2023).

Una de les poblacions més afectades per aquests fenòmens és Saint Louis, on hi ha evidències que a Guet Ndar, un barri pesquer densament poblat, la població s'està enfrontant a desafiaments ambientals com són l'erosió costanera i tempestes cada vegada més intenses, que ja han destruït nombroses llars, així com a les conseqüències de l'acidificació de la mar i la sobrepesca que, com es comentava en els paràgrafs previs, està fent que la pesca local sigui cada dia menys factible com a estratègia de subsistència a les famílies locals. A Saint Louis, moltes persones ja han començat a traslladar-se zones menys vulnerables i s'espera que la migració des d'aquesta ciutat i des d'altres zones costaneres del Senegal s'intensifiqui en els pròxims anys (Zickgraf, 2018; Rigaud et al., 2021; Duran, Felipe i Vilaseca, 2022).

Com comentàvem, en l'informe "Injustícia ambiental, crisi climàtica, aigua i migracions", encarregat per Enginyeria Sense Fronteres i Ecologistes en Acció (Duran, Felipe i Vilaseca, 2022), aquestes afectacions també tenen conseqüències diferenciades per a les dones. Si bé és cert que moltes dones es dediquen a treballs de cures, moltes d'elles també són actives en el sector pesquer local. Les dues principals ocupacions de les dones són com a "transformatrice" (les dones que processen el peix salat, curat o fumats) i com a "mareyeuses" (venedores de peix en el mercat local). Però els problemes ja esmentats amb la pesca també estan fent que els llocs locals de treball de les dones continuïn reduint-se¹⁰. Moltes dones, així com les persones grans, depenen de les remeses enviades pels membres homes actius de la llar per a constituir o complementar els ingressos de la llar (Zickgraf, 2018).

En l'informe de CEAR de l'any 2022 es comentava que, el 2021, Senegal se situava en cinquè lloc en relació amb la procedència de les sol·licituds de protecció internacional, amb 3.198 sol·licituds enfront de les escasses 727 sol·licituds presentades l'any 2020, la qual cosa implicava un augment del 440%. Per primera vegada des que es tenen registres històrics, Senegal se situava entre les deu principals nacionalitats de sol·licituds d'asil a Espanya. Fins aquest any no havia estat un país emissor de persones refugiades atès que era un dels països de l'Àfrica Occidental que havia gaudit de relativa estabilitat en els últims anys. No obstant això, dos factors van revertir aquesta tendència: d'una banda, la irrupció de la pandèmia motivada per la COVID 19 que va destruir el precari, però emergent turisme que estava sorgint al Senegal i, d'altra banda, el desplaçament de població provocat pels efectes del canvi climàtic. De les 1.358 resolucions d'expedients del Senegal tan sols van accedir a la protecció internacional un 1,1%, això és, 12 estatuts de refugiats i 2 resolucions de protecció subsidiària, tenint una de les taxes de resolucions desfavorables més alta amb el 98,9% de les sol·licituds resoltes, és a dir, un total de 1.343 expedients (CEAR, 2022).

¹⁰ Durant un dels tallers, una de les persones participants d'origen senegalès va comentar que cada vegada és més difícil trobar dones que es dediquin al processat tradicional del peix.

Acaparament pesquer:

Senegal i Ghana

Als països de l'Àfrica Occidental, la pesca artesanal, que abans era una activitat essencial per a l'economia, s'està veient fortament minvada a causa de la indústria pesquera internacional, que soscava una de les principals fonts de treball a la regió, el que deixa a moltes famílies sense recursos per la seva subsistència.

1 Senegal

A causa de la **pesca industrial estrangera**, la **seguretat alimentària** de les comunitats pesqueres tradicionals ghaneses, així com la **diversitat biològica** dels ecosistemes costaners es veu **altament amenaçada**.

Emissions de CO₂ per persona l'any 2020:

0,65 tones mètriques per càpita

Índex de Desenvolupament Humà (1 millor posicionat, 191 pitjor): 170

Sol·licitants de protecció internacional a Barcelona (província) en 2021: 46

Número de desplaçaments interns per desastres l'any 2022: 2700

2 Ghana

Els patrons de **mobilitat de la població** estan íntimament relacionats amb **transformacions ambientals**: sequera, desertificació, **inundacions**, **erosió costanera**, la **sobreexplotació pesquera**, etc.

Emissions de CO₂ per persona l'any 2020:

0,65 tones mètriques per càpita

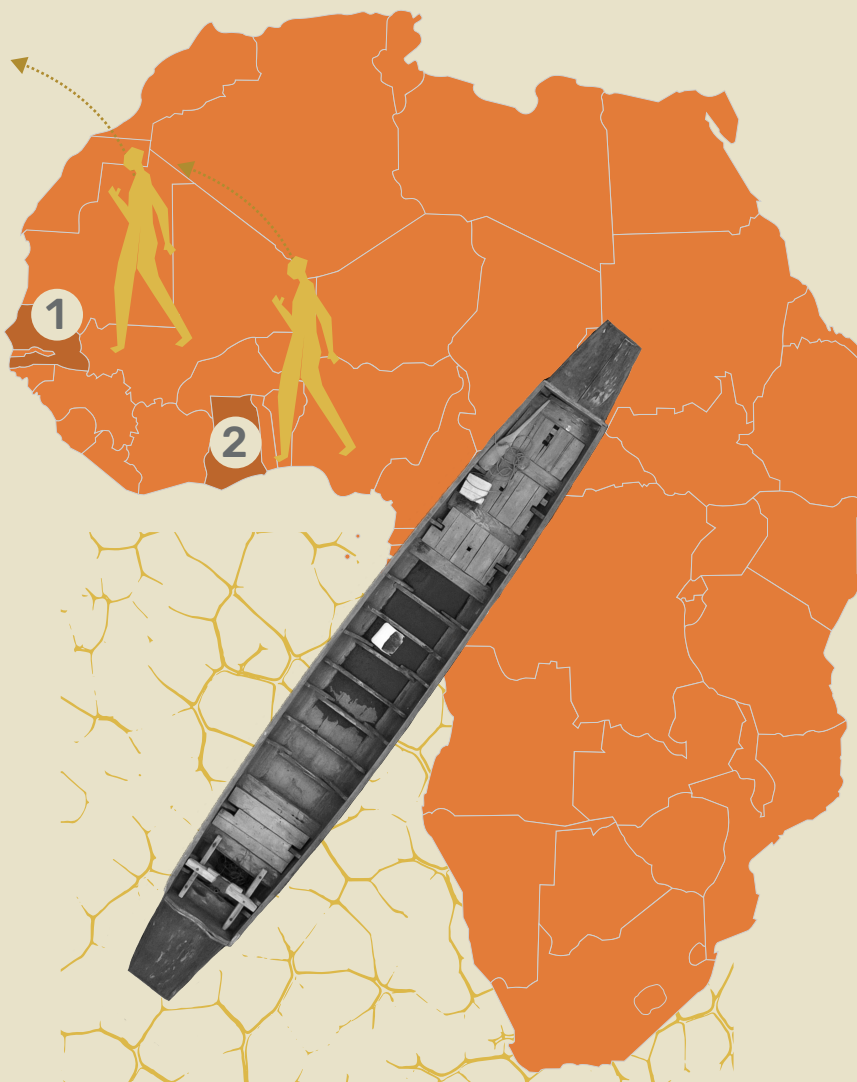
Índex de Desenvolupament Humà (1 millor posicionat, 191 pitjor): 133

Sol·licitants de protecció internacional a Barcelona (província) en 2021: 265

Número de desplaçaments interns per desastres l'any 2022: 12000

5. L'extractivisme

Un altre dels assumptes que van comentar alguns dels participants en els tallers a l'hora de descriure les característiques dels territoris d'origen, va ser l'impacte de la mineria i de l'extractivisme¹¹, en general. En molts casos, **la riquesa en recursos naturals dels Estats, en lloc de contribuir a la millora de la situació socioeconòmica de les poblacions, s'ha convertit en la font de les seves desgràcies** (Acosta, 2009; Kabunda, 2020).

5.1 Què és l'extractivisme?

En els darrers anys s'ha popularitzat l'ús del terme extractivisme associat a les activitats mineres i d'extracció d'hidrocarburs. Portillo (2014) defineix aquest fenomen com l'explotació de forma intensiva d'enormes volums de recursos naturals – tant renovables com no renovables – que, en la seva major part, són exportats sense processar als mercats globals. En aquest sentit, Gudynas destaca que l'orientació exportadora juga un rol fonamental, en tant que és el canal que dona lloc a la subordinació i dependència dels estats exportadors cap a les economies del Nord global que importen els recursos naturals extrets. L'activitat extractiva representa la primera fase de les cadenes de producció internacionals, amb la qual cosa, la industrialització de les matèries primeres que són exportades es realitza principalment fora de l'economia domèstica (Gudynas, 2013).

Els vincles que les activitats d'extracció i el transport de recursos minerals i d'extracció d'hidrocarburs presenten amb els danys ambientals i violacions de drets humans han sigut àmpliament reportats (Terminski, 2011; Amnistia Internacional, 2013; CEAR, 2018). Les seves conseqüències comporten controvèrsies econòmiques i socials, problemes polítics –com la corrupció d'autoritats estatals i locals– pugnes territorials, conflictes armats i violència, escassetat de recursos naturals, i contaminació del sòl, l'aire i l'aigua, entre un llarg etcètera.

Els costos socials i ambientals de l'extractivisme il·lustren de manera clara la relació asimètrica de poder entre el capital transnacional i les poblacions dels països empobrits (Terminski, 2011). En la qual, els pobles indígenes es veuen particularment afectats. L'extracció de minerals per part de grans

¹¹ Encara que l'acaparament pesquer pugui entendre's com una altra forma d'extractivisme, hem decidit separar-la i analitzar-la de manera diferenciada en relació amb l'extracció de minerals i metalls.

multinacionals condueix a una devastació ambiental massiva, que afecta clarament les condicions de vida de les comunitats locals de la zona (Banc Mundial, 2020; Craig, 2022).

La problemàtica s'accentua en els territoris d'Estats fallits o en conflicte intern, on els principis democràtics solen estar poc establerts, sent llocs amb estructures d'estat dèbils, ineficients legalment o incapaces d'actuar per la protecció de la població. En addició, la presència d'antagonisme ètnic o pràctiques de discriminació contra els pobles indígenes i tribals és recurrent en aquests escenaris, fet que empitjora la situació per aquests col·lectius més vulnerabilitzats (Terminski, 2011).

Els processos d'extractivisme a l'Àfrica se solen instaurar en territoris amb una forta presència de població indígena local. Després de l'arribada d'aquesta indústria, la forma de vida de les comunitats que havien habitat el territori durant generacions es veu talment afectada per les conseqüències de la mineria, que sovint es veuen obligats a abandonar les seves llars (Amnistia Internacional, 2013). D'altra banda, aquestes persones gairebé mai participen en la distribució dels ingressos de l'extracció de petroli, ni els processos de decisió que porten a iniciar el projecte (Terminski, 2011; Craig, 2022).

5.2 Minería, extracció petrolera i desplaçament forçat: els casos de Ghana i Guinea

Moltes de les persones afectades per aquestes activitats veuen empreses a una posició on els interessos governamentals, les corporacions extractives i els grups extremistes locals, acaben decidint sobre la seva forma de vida, les seves llars i el seu futur. Entre les conseqüències més negatives de la indústria extractiva i que indueixen al desplaçament forçat es troben: la manca de terra, la pèrdua d'accés a la propietat comuna, la manca d'habitatge, la desocupació, la inseguretat alimentària, la marginació social, l'augment de la morbiditat i la desarticulació social (Terminski, 2011; Amnistia Internacional, 2013).

En el cas de **Ghana**, que és el major extractor d'or d'Àfrica, superant a Sudàfrica l'any 2019, amb 130 tones mètriques l'any 2021, el sector extractor d'or és un motor econòmic indiscutible (Eduful, 2020). Tanmateix, en els últims anys, el baix cost d'extracció i l'accessibilitat de les reserves nacionals ha derivat en un increment d'inversions estrangeres en el sector. El mètode d'extracció que predomina al país es la mineria artesanal a petita escala, ASGM per les seves sigles en anglès. Quan aquesta pràctica es du a terme de manera il·legal, sense tenir les llicències pertinents, s'anomena *galamsey*. S'anomena il·legal per no comptar amb els permisos estatals pertinents, tot i això, la major part dels cops es du a terme sota el consentiment de les autoritats locals i tradicionals, operant així sota una mena de "llicència social" (Banc Mundial, 2020).

En estudis de l'any 2017 es van identificar vora 7.470 operacions individuals de *galamsey* en 312 ciutats i pobles, una mitjana de 24 per ciutat, només a la Regió Occidental. Es desconeix l'extensió geogràfica total ocupada per pràctiques de *galamsey*, ja que les dades són limitades a causa del caràcter clandestí i transitori de les operacions. Tanmateix, s'estima que l'extensió de les explotacions oscil·la entre les 5 i les 15 ha, tot i que s'han arribat a detectar àrees de fins a més de 100 ha (Banc Mundial, 2020).

La *galamsey*¹² requereix l'eliminació de capes subjacents de vegetació del sòl, superfície de bosc i roca. La pràctica es du a terme sense cura ni supervisió, fet que condueix a la desforestació, la pèrdua de bio-

¹² La *galamsey*, a més, és una mineria dependent de recursos hídrics. La seva pràctica restringeix el cabal dels rierols, augmenta la vulnerabilitat a les inundacions i posa en perill l'ús dels recursos hídrics aigües avall. La mineria fa augmentar també la terbolesa de l'aigua i càrrega els cabals de rius i rierols de sediments i contaminació per metalls pesants. En la pràctica, els contaminants – entre els quals es troben arsènic, plom, cadmi o mercuri – s'acaben abocant medi ambient immediat i a les masses d'aigua properes. Això provoca que les comunitats locals, dependents de les masses hídriques de la zona, es vegin abocades a consumir diàriament aigua altament contaminada no apta pel consum humà (Banc Mundial, 2020).

diversitat, l'erosió accelerada del sòl i la seva sedimentació, i la contaminació de l'aigua i l'aire. El resultat és un paisatge privat de serveis ecosistèmics vitals, amb importants impactes per a les poblacions locals dependents de la terra, els boscos i els recursos hídrics (Banc Mundial, 2020).

La mineria il·legal resulta en una amalgama de problemes allà on s'instal·la que suposen el deteriorament de les condicions socioeconòmiques de les persones locals de la zona. En conseqüència, alguns i algunes residents s'han vist obligades a migrar fora de les comunitats en la recerca d'oportunitats laborals a les grans ciutats (Eduful, 2020). Tanmateix, la necessitat de desplaçar-se sovint sorgeix des del primer moment que s'inicia el projecte extractiu. En aquest context, les comunitats indígenes que habiten aquests territoris es veuen expulsades i obligades a abandonar la seva terra i fonts de subsistència per culpa de les indústries mineres a gran escala de capital estranger (Abdulai, 2017; Eduful, 2020; Holmes i Abrefa, 2022).

Entre 2003 i 2008, l'empresa Goldfields Ghana Limited Tarkwa, instal·lada al sud-est del país, va desplaçar 30.000 propietaris amb les seves famílies. Així mateix, entre el 2013 i el 2015, Abosso Goldfields Limited, en les seves activitats a la mina d'or de Damang, al sud-oest del país, va reasentar quatre llars (una mitjana de 16 persones). Entre altres exemples, les mines de Newmont Ahafo des dels inicis de les seves operacions l'any 2006, al sud del país i prop del riu Volta, es calcula que han desplaçat entre 10.000 i 20.000 propietaris de terres (Arhin, Odei, Abunyewah, 2022).

D'altra banda, Guinea es la regió del món amb les majors reserves de bauxita, s'estima que els seus recursos de Bauxita oscil·len sobre els 7 mil milions de tones, un 24% de les reserves globals. El 2020 se'n van extraure 4 mil tones pel valor de més de 100 milions de dòlars dels Estats Units i l'explotació anual sobre el territori guineà d'aquest mineral no para d'incrementar. La bauxita és essencial per l'elaboració de l'alumini mitjançant el procés de Bayer que, tot i ser altament contaminant per l'entorn, és el més utilitzat en l'actualitat ja que les alternatives més sostenibles són notablement més cares (Dibattista et al., 2023).

Què és la bauxita?

La bauxita no és un mineral, sinó un grup d'òxids d'alumini. El terme s'utilitza generalment per a descriure la mescla d'importància econòmica d'aquests minerals, que formen una massa. La bauxita no produeix espècimens estètics o interessants en el que a col·lectors es refereix, però té importància per ser el mineral primari del metall alumini (Minería en Línea, 2022).

En addició, la mineria de bauxita depèn de l'ús de maquinària d'excavació pesada i genera grans fluxos de pols de mineral als voltants de les pedreres, produint una forta contaminació atmosfèrica. Els principals impactes ambientals causats per la cadena de subministrament de la mineria de bauxita estan relacionats amb la contaminació de l'aire, l'aigua i la degradació de la terra (Dibattista et al., 2023).

Les reserves de bauxita han atret la mirada de nombrosos operadors internacionals¹³ i avui dia la major part de les importacions xineses d'aquest mineral, el major productor d'alumini mundial, provenen de

¹³ Els dos majors projectes miners sobre el territori guineà són la Compagnie des Bauxite Guinée (CBG) i la Société Minière de Boké (SMB). La primera, compta amb un 49% de les participacions en mans del Govern de Guinea i el 51% restant en mans d'un conglomerat d'empreses mineres internacionals entre les quals es troben Rio Tinto, Alcoa i Dadco Investments. La SMB és una Joint Venture de diferents operadors entre els quals es troba una empresa Xinesa líder mundial en fabricació d'alumini.

Guinea (HRW, 2018). Tanmateix, les comunitats locals senten que els beneficis extrets per la indústria minera a partir de l'explotació de les seves reserves nacionals de bauxita no es reverteixen en millores en les seves condicions de vida¹⁴. Ans al contrari, els impactes socio-ambientals d'aquesta indústria en el territori són notables i diversos, incloent-hi desplaçaments forçats de població (Dibattista et al., 2023). A la regió central del país, desenes d'agricultors i agricultores de 16 pobles situats prop de mines han vist expropiades les seves terres ancestrals de cultiu sense una compensació adequada o a canvi de pagaments insuficients per compensar les famílies i comunitats (HRW, 2018).

Els operadors internacionals saben que la regulació guineana de la tinença de terra és ambigua i feble, basada en la costum tradicional. En conseqüència, treuen profit d'aquesta situació. La realitat és que entre la població local, molt poca gent té coneixements de com navegar pel complex procés de registre formal de la propietat de les seves terres. Com a resultat, l'expansió de la mineria i el desenvolupament de grans infraestructures es produeix, amb freqüència, acompanyada d'abusos legals i compensacions insuficients. Alhora comporten implicacions per a la pèrdua de biodiversitat, ja que ciutats senceres es veuen obligades a traslladar-se i reconstruir-se (Bernazzani et al., 2021).

En el cas de les ciutats de Hamdallaye i Fassaly Foutahbe, poblacions senceres, un total de més de 100 llars, van ser reubicades degut a l'expansió dels projectes miners de la CBG. Processos de reubicació, els quals es van dur a terme en mig de la pandèmia del COVID-19 i van ser assenyalats per no complir amb els estàndards internacionals establerts (IDI, 2020). La construcció de la presa hidroelèctrica de Soua-piti, que va entrar en funcionament l'any 2020, vinculada a les activitats mineres de bauxita al territori, també n'és un cas paradigmàtic que va suposar el desplaçament d'aproximadament 16.000 persones (Bernazzani et al., 2021).

¹⁴ Malgrat els beneficis de la indústria minera, segons l'Índex de Desenvolupament Humà 2021, Guinea ocupava la posició 182 de 191 països (PNUD, 2022).

Extractivisme: Ghana i Guinea

Les conseqüències de l'extractivisme comporten impactes econòmics i socials, problemes polítics, pugnes territorials, conflictes armats i violència, acaparament de recursos naturals, contaminació del sòl, l'aire i l'aigua i expulsió de les poblacions locals, entre un llarg etcètera.

1 Ghana

La pràctica de la **galamsey** sol conduir a un **paisatge privat de serveis ecosistèmics vitals**, amb **importants impactes** per a les **poblacions locals dependents de la terra**, els **bosc**s i els **recursos hídrics** de la zona.

Emissions de
CO₂ per persona
l'any 2020:

0,65 tones
mètriques
per càpita

Índex de Desenvolupament Humà
(1 millor posicionat, 191 pitjor): 133

Sol·licitants de protecció internacional
a Barcelona (província) en 2021: 46

Número de desplaçaments interns
per desastres l'any 2022: 2700

2 Guinea

La mineria de bauxita depèn de l'ús de **maquinària d'excavació pesada** i genera **grans fluxos de pols** de mineral produeix una forta **contaminació atmosfèrica**. Aquesta indústria també **contamina l'aigua** i **degrada la terra**.

Emissions de
CO₂ per persona
l'any 2020:

0,34 tones
mètriques
per càpita

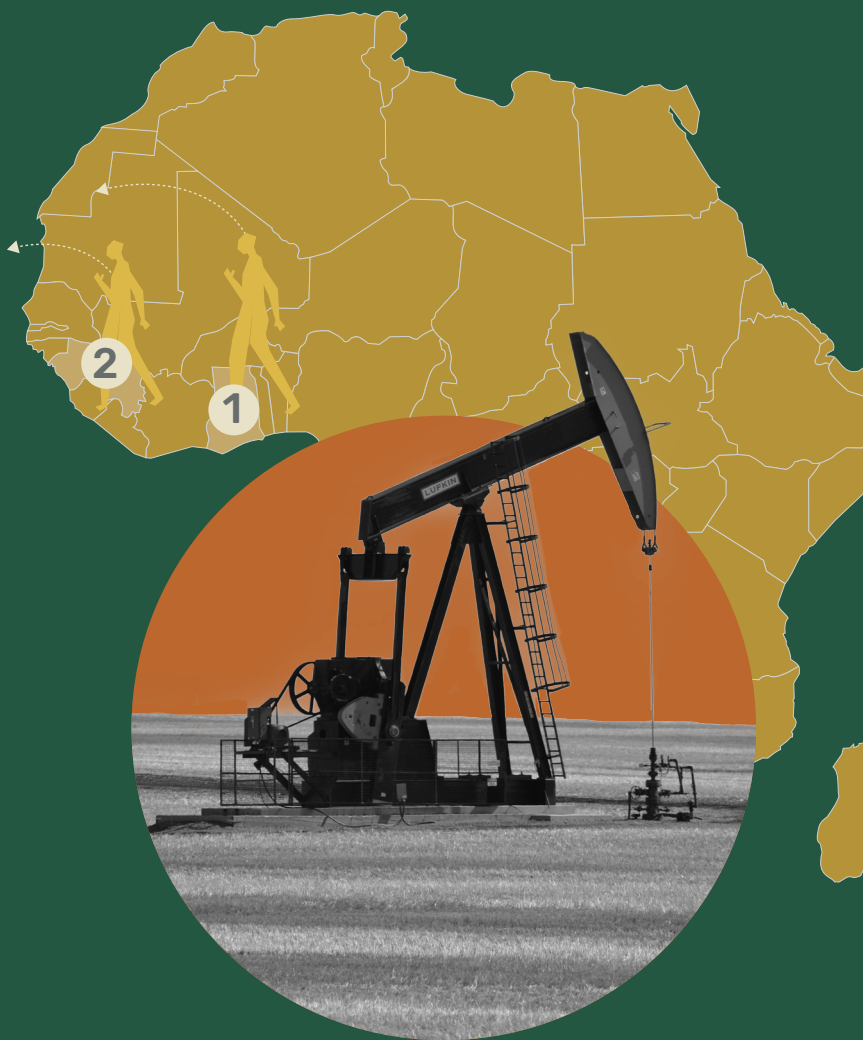
Índex de Desenvolupament Humà
(1 millor posicionat, 191 pitjor): 182

Sol·licitants de protecció internacional
a Barcelona (província) en 2021: 28

Número de desplaçaments interns
per desastres l'any 2022: 340

6. Reflexions finals

L'anàlisi de les respostes als qüestionaris, així com la realització dels tallers en el marc del projecte en el qual s'enquadra aquest estudi i la revisió bibliogràfica, deixen entreveure que els contextos als països d'origen de les persones participants són complexes en termes mediambientals. Des dels impactes de la crisi climàtica, com les sequeres més intenses i freqüents, fins a les conseqüències de l'acaparament pesquer, juntament amb les conseqüències socioambientals de l'extractivisme, han afectat els territoris d'origen i, d'alguna manera, la vida de les persones que han participat en el projecte.

Encara que en la majoria dels casos aquestes persones consideren que els fenòmens de despulla ambiental no es troben en l'origen directe¹⁵ del seu trasllat cap a Barcelona i al·ludeixen més aviat a causes sociopolítiques, durant els tallers es va entreveure un cert vincle entre els factors ambientals i falta d'habitabilitat dels territoris d'origen de les persones participants. També és important tenir en compte que, en molts casos, aquests trasllats internacionals han ocorregut en diverses etapes de vida, per la qual cosa pot ser que els nexes inicials es dilueixin en la memòria i en les vivències. En aquest sentit, l'anàlisi de la bibliografia disponible sobre els nexes medi ambient i mobilitat als països africans analitzats posa en evidència l'existència de vincles clars, sobretot en relació amb les mobilitats internes als països analitzats, però no tant de caràcter internacional.

¹⁵ En el qüestionari, quan se'ls preguntava "¿El clima va tenir a veure amb la teva decisió de marxar del teu lloc d'origen?" només dues persones van respondre de manera explícita que "sí".

En aquest estudi no hem aconseguit establir vincles clars entre la degradació ambiental existent als països d'origen de les persones que van participar en els tallers i van respondre els qüestionaris i la seva migració cap a Barcelona. No obstant això, les respostes en els qüestionaris i alguns dels comentaris en els tallers juntament amb l'anàlisi detallada sobre la base de fonts secundàries, pot portar-nos a concloure que sí que existeix una certa relació entre aquests fenòmens de degradació i espoli ambiental i la necessitat d'abandonar els territoris afectats. En definitiva, creiem que el fet que no s'hagin establert vincles clars i directes no significa que la degradació ambiental local no influeix en la mobilitat humana internacional, sinó que més aviat posa en evidència la complexitat d'aquests fenòmens i la necessitat de dedicar més esforços a comprendre'ls millor.

En aquest sentit, també és important continuar avançant des d'un enfocament sensible al gènere. Una altra de les dificultats que es va trobar en transcurs del projecte va ser l'escassa participació de les dones en les activitats, així com una limitada representació de diversitat sexual i de gènere. Aquesta és una limitació molt gran per a conèixer millor les dificultats diferenciades a les quals s'enfronten en el seu procés migratori i a l'hora de viure a Barcelona.

L'origen dels perillosos trasllats que moltes persones estan emprenent a la recerca de noves oportunitats a Europa es troba, almenys en part, en la inseguretat alimentària, en la pèrdua de territori, o en la falta d'oportunitats laborals per a una vida digna, entre d'altres. Darrere d'això, subjauen l'espoli dels recursos naturals, contextos de pobresa a creixuda per la pandèmia i per la crisi climàtica, la inestabilitat política i conflictes de diferent tipus en els quals tenen protagonisme i responsabilitat actors del Nord Global, entre els quals es troben la UE, els seus Estats membre i els ens locals, com Barcelona.

En relació amb la responsabilitat de Barcelona, aquesta és clara en els fenòmens analitzats en l'estudi. Per exemple, pel que fa a la crisi climàtica i les sequeres, Catalunya és la segona comunitat amb majors emissions de gasos d'efecte d'hivernacle de l'Estat espanyol, després d'Andalusia (dades de 2021) (MITERD, 2023) i Barcelona és la província amb majors emissions d'aquests gasos de Catalunya (OCCC, 2023).

Tenint en compte l'anterior, volem posar de manifest que és necessari continuar avançant en l'estudi i la comprensió de les causes ambientals de les mobilitats forçades de caràcter internacional, així com reivindicar vies legals i segures per a migrar i la garantia de protecció dels drets humans de les persones afectades també un cop arriben a territori català.

En l'actualitat, moltes de les persones que han vist com els seus territoris s'han tornat inhabitable de-
gut en gran part a l'espoli exercit directa i indirectament pel Nord global (del qual forma part Barcelona), arriben a la seva vida en travessies perilloses intentant arribar a la UE, enfrontant-se al racisme i violència estructural en totes les etapes del procés migratori. Sobre el paper, en la majoria de casos se les considera com a migracions suposadament voluntàries, amb la qual cosa el marc legal que les empara és el règim d'estrangeria. Un marc legal que no està fet per a protegir els drets de les persones migrades i que dificulta la seva regularització. Els qui sol·liciten asil o protecció internacional tampoc troben empara en aquests casos¹⁶, ja que en l'Estat espanyol les causes per a atorgar-lo no inclouen la degradació ambiental ni les seves conseqüències.

¹⁶ En addició, les persones demandants d'asil tampoc solen mencionar causes ambientals com a motius del seu desplaçament, ja que com veiem, no les consideren explícitament com a tal. De totes les persones que van respondre el qüestionari cap va mencionar causes ambientals alhora de fer la seva sol·licitud d'asil.

Bibliografía

Abduali, A. (2017). The Galamsey Menace in Ghana: A Political Problem Requiring Political Solutions?. *University of Ghana Business School, Policy Brief*, 5, 1-5.

ACNUR (2021). *Master Glossary of Terms*. Disponible a: www.unhcr.org/glossary

ACNUR (2023). Drought situation response update. *East and Horn of Africa, and the great lakes region*. Disponible a: <https://reliefweb.int/report/somalia/east-and-horn-africa-and-great-lakes-region-unhcr-drought-situation-response-update-10-may-2023>

Acosta, A. (2009). La maldición de la abundancia: un riesgo para la democracia. *La Tendencia. Revista de Análisis Político*, 9 (març-abril), 103-115.

Addo, K. (2015). Coastal Erosion in Ghana: Causes and Effects. A: Barnes, A. (Ed.). *Coastal and Beach Erosion: Processes, Adaptation Strategies and Environmental Impacts* (pp. 83-106). Nova Science Publishing.

Addo, K. (2021). Ghana's coastline, swallowed by the sea. *The UNESCO Courier*. Disponible a: <https://en.unesco.org/courier/2021-1/ghanas-coastline-swallowed-sea>

Aguilar, L. (2022). *Los efectos diferenciados de la desertificación, la degradación de las tierras y la sequía en las mujeres y hombres*. Costa de Marfil: Convención de las Naciones Unidas de Lucha contra la Desertificación.

Alianza por la Solidaridad (2023). *El círculo vicioso: conexiones entre la crisis de deuda y la crisis climática*. Disponible a: www.alianzaporlasolidaridad.org/noticias/deuda-tesis-climatica

Amakrane, K., Rosengaertner, S., Simpson, N., Sherbinin, A., Linekar, J., Horwood, C., Jones, B., Cottier, F., Adamo, S., Mills, B., Yetman, G., Chai-Onn, T., Squires, J., Schewe, J., Forows, B., Forin, R. (2023). *African Shifts: The Africa Climate Mobility Report, Addressing Climate-Forced Migration & Displacement*. Nova York: Africa Climate Mobility Initiative and Global Centre for Climate Mobility.

Aministia Internacional (2013). *Profits and loss. Mining and Human Rights in Katanga, Demovratic Republic of Congo*. Disponible a: www.amnesty.org/en/documents/afr62/001/2013/en/

Amnistia Internacional (2021). *Congo: Sur le dos de la crise. Violations du droit à la santé et répression des défenseurs des droits économiques et sociaux en République du Congo*. Disponible a: www.amnesty.org/fr/documents/afr22/3887/2021/fr/

Arhin, P., Odei, M., Abundweyah, M. (2022). Displacements and livelihood resilience in Ghana's mining sector: The moderating role of coping behaviour. *Resources Policy*, 78, 102820.

Augustus, O., Manyimadin, K. (2023). Shoreline change analysis of the coastline of teshie in Accra, Ghana. *Journal of Science and Technology*, 41(2),16-29.

Ayilu, R; Fabinyi, M; Barclay, K; Bawa, M. (2023). Industrial and small-scale fisheries relations in Ghana: A political ecology perspective on blue economy exclusion. *Journal of Rural Studies*, 102, 103085.

Ayisi, E. (2022). As rising seas destroy Ghana's coastal communities, researchers warn against a seawall-only solution. *Mongabay*. Disponible a: <https://news.mongabay.com/2022/03/as-rising-seas-destroy-ghanas-coastal-communities-researchers-warn-against-a-seawall-only-solution/>

Baker, C. (2012). Congo's Experience Managing Oil Wealth. A: Coorey, S., Akitoby, B. *Oil Wealth in Central Africa. Policies for Inclusive Growth*. Washington: International Monetary Fund.

Banc Mundial (2020). Ghana: *Country Environmental Analysis*. Disponible a: <http://documents.worldbank.org/curated/en/419871588578973802/Ghana-Country-Environmental-Analysis>

Banc Mundial (2022). *Republic of Congo Economic Update, 9th Edition: Climate change impacts, adaptation and opportunities*. Washington, DC: Banc Mundial.

Berlanga, M.J. (2023). Emigrar y vivir el cambio climático en las montañas de Marruecos El caso de la comunidad de Imilchil. A: *Movimientos migratorios sur-sur: fronteras, trayectorias y desigualdades no. 7: movilidad humana, medioambiente y cambio climático*. Buenos Aires: CLACSO.

Bernazzani, P., Camara, S., Capron, J., Diallo, S., Gibson, J., Hecht, J., Hellmuth, M., Kaegi, D., Minkoff, M., Simmons-Stern, L., Weave, A. (2021). Usaid/Guinea Foreign Assistance Act Sections 118/119 Tropical Forests and Biodiversity Analysis. Disponible a: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00Z6HT.pdf

Black, R., Adger, N., Arnel, N., Dercon, S., Geddes, A., & Thomas, D. (2011). *Foresight: Migration and global environmental change, final project report*. Regne Unit: The Government Office for Science.

Bleeker, A., Escribano, P., González, C., Liberati, C., Mawby, B. (2021). Advancing gender equality in environmental migration and disaster displacement in the Caribbean. *Studies and Perspectives series-ECLAC Subregional Headquarters for the Caribbean*, 98. Santiago: Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC).

Caminando Fronteras (2023). *Monitoreo Derecho a la Vida* (2022). Disponible a: <https://caminandofronteras.org/monitoreo/monitoreo-del-derecho-a-la-vida-ano-2022/>

CARE (2021). *Mali sees the highest levels of displacement in its recent history due to a dangerous combination of conflict and climate change*. Disponible a: <https://www.care-international.org/news/mali-sees-highest-levels-displacement-its-recent-history-due-dangerous-combination-conflict>

Caretta, M.A., A. Mukherji, M. Arfanuzzaman, R.A. Betts, A. Gelfan, Y. Hirabayashi, T.K. Lissner, J. Liu, E. Lopez Gunn, R. Morgan, S. Mwanga, S. Supratid (2022). Water. A: *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge i Nova York: Cambridge University Press.

Carpenter, J. (2021). The Main Oil Producing Countries in Africa. *Investpedia*. Disponible a: <https://www.investopedia.com/articles/investing/101515/biggest-oil-producers-africa.asp>

CEAR (2018). *Refugio por causas medioambientales: África en el olvido. Estudio de casos*. Madrid: Universitat Autònoma de Madrid.

CEAR (2022). *Informe 2022: Las personas refugiadas en España y Europa*. Madrid: Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat.

CEAR (2023). *Informe 2023: Las personas refugiadas en España y Europa*. Madrid: Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat.

Celis, R., Cretu, A., Brentana, A., de Lucas, B. (2022). *Deshabitadas. Una lectura crítica sobre los desplazamientos forzados por el cambio climático*. Bilbao: Zehar Euskadi.

Chan, Y.C., Tran, N., Pethiyagoda, A., Crissman, C., Sulser, T., Phillips, M. (2019). Prospects and challenges of fish for food security in Africa. *Global Food Security*, 20, 17-25

Consell de la UE (2023). *El Consejo alcanza un acuerdo sobre nuevas normas para luchar contra la sobrepesca*. Disponible a: www.consilium.europa.eu/es/press/press-releases/2023/05/31/council-strikes-deal-on-new-rules-to-combat-overfishing/

Craig, J. (1 de juny, 2022). The village that stood up to big oil – and won. The fossil fuel industry faces a reckoning in the Niger Delta after a disaster left families 'eating, drinking, breathing the oil'. *The Guardian*. Disponible a: www.theguardian.com/environment/ng-interactive/2022/jun/01/oil-pollution-spill-nigeria-shell-lawsuit

Davies, R. (25 de juny, 2023). Ghana – Deadly Floods Strike in Southern Regions. *Floodlist*. Disponible a: <https://floodlist.com/africa/ghana-floods-june-2023>

DFS (2023). *Morocco Earthquake September 2023 Situation Report - 15/09/2023*. Disponible a: <https://reliefweb.int/report/morocco/morocco-earthquake-september-2023-situation-report-15092023>

Dibattista, I., Camara, A., Molderez, I., Benassai, E., Palozza F. (2023). Socio-environmental impact of mining activities in Guinea: The case of bauxite extraction in the region of Boké. *Journal of Cleaner Production*, 387, 135720.

Duran, A., Felipe, B., Vilaseca, I. (2022). *Injustícia ambiental, crisi climàtica, aigua i migracions*. Estudi de casos. Barcelona: Enginyeria Sense Fronteres i Ecologistes en Acció de Catalunya.

Durand-Delacre, D., Bettini, G., Nash, S. L., Sterly, H., Gioli, G., Hut, E., Boas, I., Farbotko, C., Sakdapolrak, P., Bruijn, M. de, Furlong B., van der Geest, K., Lietaer, S., Hulme, M. (2021). Climate Migration Is about People, Not Numbers. En: Böhm, Steffen, Sullivan, Sian (Eds). *Negotiating Climate Change in Crisis*. Cambridge: Open Book Publishers.

Earth.org (2022). *Global water stress 2021*. Disponible a: https://earth.org/data_visualization/eo-indexes-water-stress/

Eduful, M., Alsharif K., Eduful A., Acheampong M. Eduful J., Mazumder L. (2020). The Illegal Artisanal and Small-scale mining (Galamsey) 'Menace' in Ghana: Is Military-Style Approach the Answer?. *Resources Policy. The International Journal of Minerals Policy and Economics*, 68, 101732.

FAO (2011). *Republic of Ghana Fisheries and Aquaculture Sector Development Plan*. 2011 to 2016. Disponible a: www.fao.org/faolex/results/details/es/c/LEX-FAOC178892/

FAO (2022). *Decisiones difíciles para las familias afectadas por la sequía en las zonas rurales de Somalia*. Disponible a: www.fao.org/fao-stories/article/es/c/1480363/

Felipe, B. (2019). *Perspectiva de género en las migraciones climáticas*. Madrid: ECODES i SdO Comunicación.

Felipe, B. (2021). *Migraciones climáticas. Avances en el reconocimiento, la protección jurídica y la difusión de estas realidades*. Madrid: ECODES i SdO Comunicación.

Findley, S.E. (1994). Does drought increase migration? A study of migration from rural Mali during the 1983–1985 drought. *International Migration Review*, 28 (3), 539–553.

Fry, I. (2023). *Ofrecer opciones jurídicas para proteger los derechos humanos de las personas desplazadas a través de fronteras internacionales debido al cambio climático. Informe del Relator Especial sobre la promoción y la protección de los derechos humanos en el contexto del cambio climático, Ian Fry*. Disponible a: www.ohchr.org/es/documents/thematic-reports/ahrc5334-providing-legal-options-protect-human-rights-persons-displaced

Funk, C., Pedreros, D., Nicholson, S., hoell, A., Korecha, D., Galu, G., Artan, G., Segele, Z., Tagede, A., Atheru, Z., Teshome, F., Hailermariam, K., Harrison, L., Pomposi, C. (2019). Examining the potential contributions of extreme “Western V” sea surface temperatures to the 2017 March–June east African drought. *Bulletin of the American Meteorological Society*, 100(1), S55–S60.

Further Africa (2023). *Top 10 richest mineral-producing countries in Africa*. Disponible a: <https://furtherafrica.com/2023/05/30/top-10-richest-mineral-producing-countries-in-africa/>

Gioacomelli, E., Lori, E., Villani, S., Walker, S., Mudarò, P., Vittuari, M., Borraccetti, M., Magnani, E. (2022). *Beyond Panic? Exploring Climate mobilities in Senegal, Guatemala, Cambodia and Kenya. Case Study Report*. Disponible a: <https://reliefweb.int/report/cambodia/beyond-panic-exploring-climate-mobilities-senegal-guatemala-cambodia-and-kenya-case-study-report>

Greenpeace (2017). *The cost of ocean destruction*. Disponible a: www.greenpeace.org/africa/en/publications/531/the-cost-of-ocean-destruction/

Greenpeace Africa i Changing Markets Foundation (2021). *Feeding a Monster: How European aquaculture and animalfeed industries are stealing food from West African communities*. Disponible a: <https://es.greenpeace.org/es/sala-de-prensa/informes/feeding-a-monster/>

Gudynas, E. (2013). Extracciones, extractivismos y extrahecciones. Un marco conceptual sobre la apropiación de los recursos naturales. *Observatorio del Desarrollo*, 8. Disponible a: <https://ambiental.net/wp-content/uploads/2015/12/GudynasApropiacionExtractivismoExtraheccionesOdeD2013.pdf>

Haag, L. (2022). *Environmental colonialism in the Maghreb? Harnessing green energy on indigenous people's land*. Estocolmo: The Swedish Institute of International Affairs

Harouna, S., Nyambe, H. (2020). Environmental degradation and human mobility nexus in Africa. A: OIM, *Africa Migration Report* (Chapter 6). Ginebra: OIM.

Hermans, K., McLeman, R. (2021). Climate change, drought, land degradation and migration: exploring the linkages. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 50, 236-244.

Hickel, J. (2020). Quantifying national responsibility for climate breakdown: an equality-based attribution approach for carbon dioxide emissions in excess of the planetary boundary. *The Lancet Planetary Health*, 4(9), E399-E404.

Hoffman, R., Sedova, B., Vinke, K. (2021). Improving the evidence base: A methodological review of the quantitative climate migration literature. *Global Environmental Change*, 71, 102367.

Hollands, C. (2022). Biggest Oil Producers in Africa in 2022. *Energy Capital & Power*. Disponible a: <https://energycapitalpower.com/biggest-oil-producer-in-africa-in-2022/>

Holmes, F., Abrefa, K. (2022). Women, North-South migration and artisanal and small-scale mining in Ghana: Motivations, drivers and socio-economic implications. *The Extractive Industries and Society*, 10, 101076.

HRW (2018). "What Do We Get Out of It?" *The Human Rights Impact of Bauxite Mining in Guinea*. Disponible a: www.hrw.org/report/2018/10/04/what-do-we-get-out-it/human-rights-impact-bauxite-mining-guinea

IDESCAT (2022). *Immigracions externes. Per continent de procedència*. Disponible a: www.idescat.cat/pub/?id=mm&n=487&lang=es

IDI (2020). *The Relocation of Hamdallaye Village in the Midst of Covid-19. How CBG is failing to meet the IFC Performance Standards June*. Disponible a: www.inclusivedevelopment.net/wp-content/uploads/2020/06/Hamdallaye-English.pdf

IDMC (2022). *Drought displacement modelling*. Ginebra: Centre per al Monitoratge dels Desplaçaments Interns.

IDMC (2023). *Global Report on Internal Displacement 2022*. Ginebra: Centre per al Monitoratge dels Desplaçaments Interns.

IFRC (2023). *Mali. IFRC network country plan*. Disponible a: <https://adore.ifrc.org/Download.aspx?FileId=645072>

IPCC (2018). Anexo I: Glosario. A: [Matthews J.B.R. (ed.) Calentamiento global de 1,5 °C, *Informe especial del IPCC sobre los impactos del calentamiento global de 1,5 °C con respecto a los niveles preindustriales y las trayectorias correspondientes que deberían seguir las emisiones mundiales de gases de efecto invernadero, en el contexto del reforzamiento de la respuesta mundial a la amenaza del cambio climático, el desarrollo sostenible y los esfuerzos por erradicar la pobreza*. Ginebra: Grup Intergovernamental d'Experts sobre Canvi Climàtic.

IPCC (2023). Summary for Policymakers. A: *Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Ginebra: Grup Intergovernamental d'Experts sobre Canvi Climàtic.

Jackson, L. (2021). (Im)mobility and injustice: the consequences of slow-onset climate change on in-

voluntary non-migrants in Africa. *Crisis, Stress, and Human Resilience: An International Journal*, 2(4), 160-167.

Kabunda Badi, M. (2020). Extractivismo, conflictos y ecocidio en África: el caso de la cuenca del río Congo (República Democrática del Congo) y del delta del Níger (Nigeria). *Estudios críticos del desarrollo*, X (19), 123-178.

Koranteng, K. (2022). China's capture of Ghana's fishing industry is threatening food security. *Coalition for Fair Fisheries Arrangements*. Disponible a: www.cffacape.org/news-blog/chinas-capture-of-ghanas-fishing-industry-is-threatening-food-security

Mas, C. (2 de setembre, 2023). *El 80% dels migrants africans es queden a l'Àfrica*. Diari Ara. Disponible a: www.ara.cat/internacional/africa/80-dels-migrants-africans-queden-l-africa_1_4789290.html

Ministeri d'Inclusió, Seguretat Social i Migracions (2023). *Àfrica en cifras*. Disponible a: https://public.tableau.com/views/opi_africa/Residentes?%3AshowVizHome=no&%3Aembed=true

Ministeri de l'Interior (2023). *Migración irregular 2022*. Disponible a: www.lamoncloa.gob.es/serviciosde-prensa/notasprensa/interior/Paginas/2023/030123-datos-inmigracion-irregular.aspx#:~:text=La%20inmigraci%C3%B3n%20irregular%20en%20Espa%C3%B1a.del%20Informe%20de%20inmigraci%C3%B3n%20irregular

MITERD (2023). *Emisiones de GEI por Comunidades Autónomas a partir del inventario español – Serie 1990-2021*. Disponible a: www.miteco.gob.es/content/dam/miteco/es/calidad-y-evaluacion-ambiental/temas/sistema-espanol-de-inventario-sei-/emisiones-gei-por-ccaa-serie-1990_2021_tcm30-560615.pdf

Nash, S., Zickgraf, C. (2020). Stop peddling fear of climate migrants. *Open Democracy*. Disponible a: www.opendemocracy.net/en/stop-peddling-fear-climate-migrants/

OCCC (2023). *Emissions de GEH a Catalunya*. Disponible a: https://canviclimatic.gencat.cat/ca/canvi/inventaris/emissions_de_geh_a_catalunya/

OIM (2014). *Assesing the evidence: Migration, environment and climate change in Morocco*. Ginebra: Organització Internacional per les Migracions.

OIM (2019). *Glosario de la OIM sobre Migración*. Ginebra: Organització Internacional per les Migracions.

OIM (2023a). *DTM Horn of Africa Drought 2022: Human Mobility Snapshot (January - December 2022)*. Disponible a: <https://dtm.iom.int/reports/horn-africa-drought-2022-human-mobility-snaps-hot-january-december-2022>

OIM (2023b). *Kampala Ministerial Declaration On Migration, Environment and Climate Change*. Disponible a: <https://eastandhornofafrica.iom.int/kampala-ministerial-declaration-migration-environment-and-climate-change>

OIM (2023c). *5 Key Take Aways from African Youth on Human Mobility in the Context of Climate Change*. Disponible a: <https://medium.com/@UNmigration/5-key-take-aways-from-african-youth-on-human-mobility-in-the-context-of-climate-change-6a0e9b955200>

Okafor-Yarwood, I., Belhabib, D. (2020). The duplicity of the European Union Common Fisheries Policy in third countries: Evidence from the Gulf of Guinea. *Ocean & Coastal Management*, 184(1), 104953.

ONU (1951). Convención sobre el Estatuto de los Refugiados. Serie tratados de Naciones Unidas, 545, 189, 137. Ginebra. Disponible a: https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028003002e&clang=_en

ONU (1967). Protocolo sobre el Estatuto de los Refugiados. Serie de Tratados de Naciones Unidas, 606, 8791, 267. Nueva York. Disponible a: https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280048bb8&clang=_en

ONU (1992). *Convención Marco de las Naciones Unidas sobre el Cambio Climático*. Serie de Tratados de las Naciones Unidas, 1771, 107. Disponible a: https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002800431ce&clang=_en

Pajares, M. (2020). *Refugiados climáticos. Un gran reto del siglo XXI*. Barcelona: Rayo Verde.

PNUD (2022). *Informe sobre desarrollo humano 2021/2022*. Nova York: Programa de les Nacions Unides pel Desenvolupament Humà.

Portillo, L. (2014). Extractivismo clásico y neoextractivismo, ¿dos tipos de extractivismos diferentes? I parte. *Revista de la Facultad de Ciencias Económicas y Administrativas*. Universidad de Nariño. XV(2), 11 – 29.

Republique du Congo (2021). *Contribution Determinee Au Niveau national (CDN) de la Republique du Congo*. Disponible a: https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/CDN_Congo.pdf

Rigaud, K.J., Sherbinin, A. J., Bryan, Abu-Ata, N., Adamo, S. (2021). *Groundswell Africa. Deep Dive into Internal Climate Migration in Senegal*. Washington DC: Banc Mundial.

Rodríguez, M. (7 d'octubre de 2021). La gestión de los recursos pesqueros condiciona el futuro de Senegal. *Mundo Negro*. Disponible a: <https://mundonegro.es/expolia-la-union-europea-las-aguas-de-senegal/>

Sow, O., Marmer, E., Scheffran, J. (2016). En route to Hell: Dreams of Adventure and Traumatic Experiences among West African “Boat People” to Europe. A: Mannik, L. (Ed.). *Migration by Boat: Discourses of Trauma, Exclusion and Survival*. Oxford: Berghahn.

Terminseki, B. (2011). Oil-Induced Displacement and Resettlement: Social Problem and Human Rights Issue. *Research Paper, School for International Studies, Simon Fraser University, Vancouver*.

Tord, S. (2021). Ghana's Coastal Communities Threatened by Erosion, Sand Harvesting. *VOANews*. Disponible a: www.voanews.com/a/ghana-s-coastal-communities-threatened-by-erosion-sand-harvesting-/6374516.html

Trisos, C.H., Adelekan, I.O., Totin, E., Ayanlade, A., Efitre, J., Gameda, A., Kalaba, K., Lennard, C., Masao, C., Mgaya, Y., Ngaruiya, G., Olago, D., Simpson, N.P., Zakieldein, S. (2022). Africa. A: *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge i Nova York: Cambridge University Press.

UA (2022). *Status list 27/04/2022*. Disponible a: <https://au.int/en/treaties/african-union-convention-protection-and-assistance-internally-displaced-persons-africa>

UNDRR (2021). *Special Report on Drought 2021*. Ginebra: Oficina de les Nacions Unides per la Reducció del Risc de Desastres.

USAID (2022). *Bigger Fish to Fry Curbing illegal fishing in Ghana for food security and biodiversity*. Disponible a: <https://medium.com/usaaid-2030/bigger-fish-to-fry-a440cc37356d>

Velasco-Fernández, R., Pérez, A. (2022). *Minerals crítics en conflicte i alternatives des de la compra pública: el cas del vehicle elèctric*. Barcelona: Medicus Mundi Mediterrania.

WMO (2021). *Atlas of Mortality and Economic Losses from Weather, Climate and Water Extremes (1970-2019)*. Ginebra: Organització Meteorològica Mundial.

WMO (2023). *State of the Global Climate in 2022*. Ginebra: Organització Meteorològica Mundial.

Zickgraf, C. (2018). The fish migrate and so must we: The relationship between international and internal environmental mobility in a Senegalese fishing community. *Journal of International Relations*, 1(XVI), 5-21.

